

הקדמה

שנת 2006 אופיינה במגמה חיובית בכלכלה העולמית ובהמשך הצמיחה של הפעילות המשקית המקומית ובשוק ההון. על רקע התפתחויות אלו נמשך השיפור בחוסנה של מערכת הבנקאות בישראל ובביצועיה, והתבטא בירידת היקפם של סיכוני האשראי שמערכת הבנקאות חשופה להם ובגידול רווחיותה. יחס הלימות ההון של חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות עלה השנה עלייה קלה, לאחר יציבות בו אשתקד.

הירידה בסיכון האשראי נבעה משיפור באיכות תיק האשראי, והקיפה את כל הבנקים ואת מרבית ענפי המשק. ירידה זו התבטאה בעיקר בירידה של ההפרשות לחובות מסופקים ושל האשראי הבנקאי המסווג כבעייתי – תהליך שנמשך גם ברבע הראשון של 2007. למרות השיפור באיכות האשראי בשנים האחרונות, האשראי המסווג כבעייתי בישראל עדיין גבוה מאשר במדינות המפותחות בעולם.

הרווח הנקי של חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות גדל במהלך 2006, למרות ירידה ברווח מפעולות רגילות. גידול זה נבע מעלייה ברווח מפעולות בלתי רגילות, עיקרה כתוצאה מרווחי הון חד-פעמיים שנזקפו לזכות הבנקים בגין מכירת הבעלות וזכויות הניהול של קופות הגמל וקרנות הנאמנות, במסגרת "רפורמת בכר".

ראוי להדגיש כי הלימות ההון העודפת בישראל נמוכה ביחס לרמתה בעולם המערבי, וכי הפיקוח על הבנקים רואה חשיבות רבה בשיפור הלימות ההון מעבר למינימום הנדרש בהוראותיו. שיפור זה נדרש בעיקר בתקופות של צמיחה כלכלית וגיאיות במחזורי העסקים, כחלק מההיערכות לעתות שפל בפעילות המשקית.

לצד התפתחויות אלה ירד השנה היקף התיווך הבנקאי הקלסי, וזאת בשני מישורים: (א) האשראי הבנקאי לפירמות העסקיות הצטמצם, על רקע המשך ההתרחבות של תחליפי האשראי ממקורות חוץ-בנקאיים, בעיקר באמצעות הנפקות של איגרות חוב קונצרניות. להתפתחות זו עלולות להיות השלכות על המשק ועל המערכת הבנקאית בעתות משבר. (ב) שיעור הנכסים הפיננסיים של הציבור המנוהלים על ידי הבנקים בסך נכסי הציבור ירד, כתוצאה מהסטת חלק מהפיקדונות הבנקאיים אל שוק ההון ואל מוסדות פיננסיים חוץ-בנקאיים. שני תהליכים אלה אמנם השפיעו לחיוב על הרווחה במשק, בהגדילם את האיום התחרותי על מערכת הבנקאות, אולם הם עלולים לפגוע בביצועי המערכת בעתיד, ולכן עליה לייצר מקורות הכנסה חלופיים ולצמצם עלויות. בתגובה על כך פעלו הבנקים במספר תחומים: הגדלת האשראי לאנשים פרטיים, הרחבת הפעילות בתחום כרטיסי האשראי, פיתוח ושיווק של מוצרים תחליפיים לפיקדונות הציבור הרגילים (למשל פיקדונות מובנים) והגדלה של חלק השקעותיהם בשוק ההון בישראל ובחו"ל (בעיקר בתיק ניירות הערך הזמין למכירה) ושל ההפקדות בבנקים בחו"ל.

בשנת 2006 נמשכה מגמת מיזוגם של הבנקים למשכנתאות בפעילות המסחרית של בנקי האם שלהם. בתחום הבנקאות המסחרית הושלמו צעדים מבניים שנגזרו מהחלטת הממשלה ממאי 1993. ואולם, צעדים אלו לא צמצמו מהותית את רמת הריכוזיות במערכת הבנקאות, והיא נותרה גבוהה, גם בהשוואה לרמתה בעולם המערבי וגם בהשוואה למדינות השייכות לקבוצת ההתייחסות של ישראל. עם זאת, התרחבה הפריסה הבין-לאומית של מערכת הבנקאות, בעיקר של שני הבנקים הגדולים.

במסגרת חוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (עיסוק בייעוץ פנסיוני ובשיווק פנסיוני), תשס"ה-2005¹ נקבע המסלול שלפיו יוכלו הבנקים לייעץ בתחום הפנסיוני, בכפיפות למכירת הנכסים הפנסיוניים שניהלו. כחלק מהתהליך של יישום "רפורמת בכר" פעלו הבנקים במהלך השנה למכירת קופות הגמל, קרנות ההשתלמות וחברות הניהול של קרנות הנאמנות שבבעלותם. הפיקוח על הבנקים פועל לקידום נושא זה, שהוא בעל חשיבות למשק ולרווחת הציבור.

בעקבות עבודות מקיפות שנעשו בפיקוח על הבנקים בנושא עמלות הבנקים, אישרה מליאת הכנסת ביום 26 ביוני 2007 את החוק להגברת הפיקוח על העמלות. החוק מעניק למפקח על הבנקים, לראשונה, סמכויות גורפות בפיקוח על עמלות הבנקים. במסגרת החוק תגובש רשימה מצומצמת של עמלות, וישופרו הגילוי הנאות והשקיפות ללקוחות לגבי מחירי השירותים הבנקאיים. החוק נועד לשפר את רווחת הציבור תוך הגברת התחרות בין הבנקים במגזר הקמעוני.

ב-1 ביולי 2006 נכנסה לתוקף ההוראה להסדרת החריגות ממסגרות אשראי. הפיקוח על הבנקים הקים חדר מצב, שעמד בקשר עם הבנקים ועקב אחר ההתפתחויות בנושא בתקופה הרלוונטית, כדי להבטיח מעבר תקין למתכונת הפעילות החדשה. כמו כן הקים הפיקוח מוקד טלפוני לשם מענה לשאלות וסיוע ללקוחות בכל הנוגע ליישום ההוראה. הציבור גילה בגרות, ורובו הסדיר את מסגרות האשראי. הנתונים מלמדים, כי מספר הצ'קים החוזרים והחשבונות שהוגבלו לא חרג בתקופה זו מן הרמה שהייתה ערב כניסת ההוראה לתוקף. להערכתנו, הסדרת החריגות ממסגרת האשראי עתידה להוביל לשיפור בהתנהגות הציבור מבחינת ניהול פעולותיו הכספיות, מחד גיסא, ולשיפור ההערכה והסיכון של הלקוחות על ידי הבנקים, מאידך.

בראשית 2007 הודעתי כי המלצות הוועדה להתכנסות בין-לאומית למדידת הון ולתקני הון שפורסמו ביוני 2006 (להלן: באזל II) יחולו על התאגידים הבנקאיים החל מדצמבר 2009, וכי על כל תאגיד בנקאי להיערך באופן שיבטיח את מוכנותו למועד זה. בכוונת הפיקוח על הבנקים לפעול להשגת יעד זה בשילוב עם: (א) שדרוג מערך ניהול הסיכונים, הבקורות והממשל התאגידי בתאגידים הבנקאיים; (ב) התאמת אופן הפיקוח על הבנקים למתכונת פיקוח מוכוון-סיכון. במסגרת זו הפיץ הפיקוח על הבנקים ביולי 2007 טיוטת הוראה מלאה של הסכם באזל II, המגלמת בתוכה את כל היבטי ההסכם. כדי לקדם את יישום הסכם באזל II בישראל הוקמו בפיקוח על הבנקים צוותים לנושאים ספציפיים הכלולים בו: מודלים סטנדרטיים לסיכונים אשראי, לסיכונים שוק ולסיכון תפעולי; מודל דירוג פנימי לסיכונים אשראי; הליך הערכת נאותות ההון, הליך הסקירה וההערכה הפיקוחי, עריכת סקר השפעה כמותית (QIS); הגדרת בסיס ההון. הפיקוח על הבנקים ימשיך ויעבוד בשיתוף פעולה והתייעצות עם התאגידים הבנקאיים וגורמים חיצוניים אחרים במטרה להעמיד את ישראל בשורה אחת עם המדינות המפותחות בעולם בנושאי ניהול סיכונים ופיקוח.

רוני חזקיהו

המפקח על הבנקים

¹ ס"ח תשס"ה מס 2024 מיום 10.8.2005 עמ' 918.

פרק א'

ההתפתחויות בפעילות מערכת הבנקאות בישראל

שנת 2006 אופיינה בהמשך הצמיחה בפעילות המשקית המקומית ובשוק ההון, וזאת על רקע גיאות מתמשכת בכלכלה העולמית.

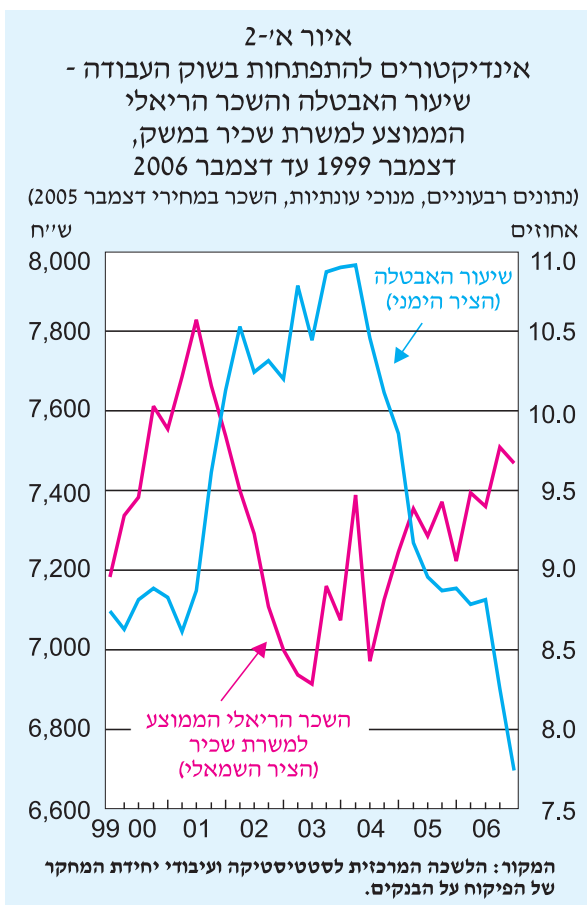
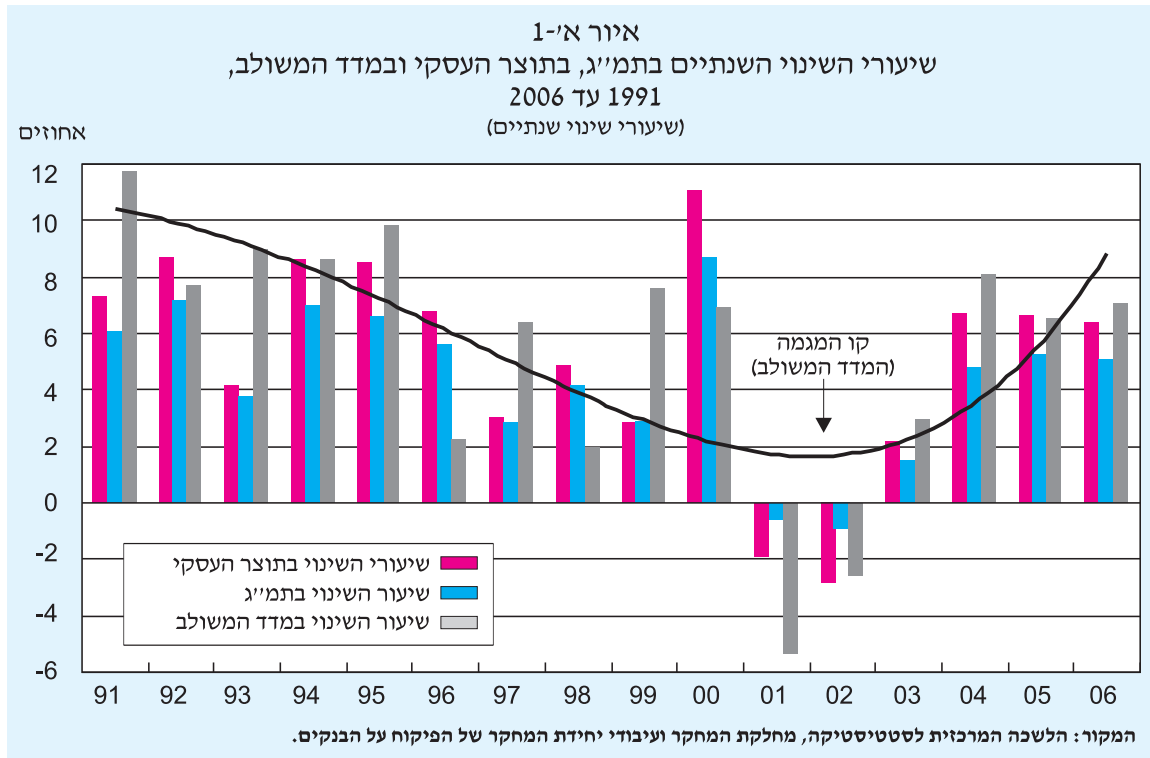
נמשך השנה התהליך של הקטנת התיווך הבנקאי הקלסי (disintermediation), שהתבטא בשני מישורים: (א) ירידה בהיקף האשראי הניתן לפירמות העסקיות, כתוצאה מהתרחבות של תחליפי האשראי למגזר זה – שינוי שהגדיל את האיום התחרותי על הבנקים. (לעומת זאת גדל היקף האשראי למגזר הקמעוני). (ב) ירידה בשיעור הנכסים הפיננסיים של הציבור המוחזקים בבנקים בסך נכסי הציבור, כתוצאה משינוי תמהיל נכסי הציבור, הבא לידי ביטוי בהסטת פיקדונות בנקאיים לשוק ההון ולמוסדות הפיננסיים החוץ-בנקאיים. עם זאת פעלו הבנקים להרחבת פעילותם בארץ ובחו"ל, לשם הגדלת מקורות הרווח שלהם ופיזור הסיכונים. פעילות זו התבטאה בארץ בהרחבת הפעילות של חברות כרטיסי האשראי שלהם ובגידול השקעותיהם בשוק ההון (בתחום החיתום והניהול); בחו"ל היא התבטאה בהרחבת היקפי הפעילות של הקבוצות הבנקאיות. אשר לריכוזיות של מערכת הבנקאות – השנה נרשמה ירידה קלה של מדד הרפינדל-הירשמן (H), אולם בהשוואה בין-לאומית הריכוזיות במערכת הבנקאות הישראלית עדיין גבוהה מאשר ברוב מדינות המערב.

1. ההתפתחויות המקרו-כלכליות במשק הישראלי

במהלך השנה נמשכה התרחבותה של הפעילות במשק, כחלק ממגמה שהחלה לפני כשלוש שנים ולאחר השפל העמוק של השנים 2001 ו-2002. ההתאוששות נמשכה אף שברביע השלישי של השנה הואטה הצמיחה, בגלל מלחמת לבנון השנייה¹. הפעילות המקומית במשק בשנת 2006 הושפעה לחיוב מהשיפור המתמשך בכלכלה העולמית², שהתבטא בגידול היצוא והיבוא של סחורות ושירותים בכ-4.9% ובכ-3.3%, בהתאמה. גדלו גם הביקושים המקומיים: מצד המגזר הקמעוני – הצריכה הפרטית עלתה ב-4.8%; מצד הפירמות העסקיות – ההשקעה הגולמית המקומית עלתה בכ-4.2%. כתוצאה מכך עלו התוצר המקומי הגולמי והתוצר העסקי בשיעורים של 5.1% ו-6.4%.

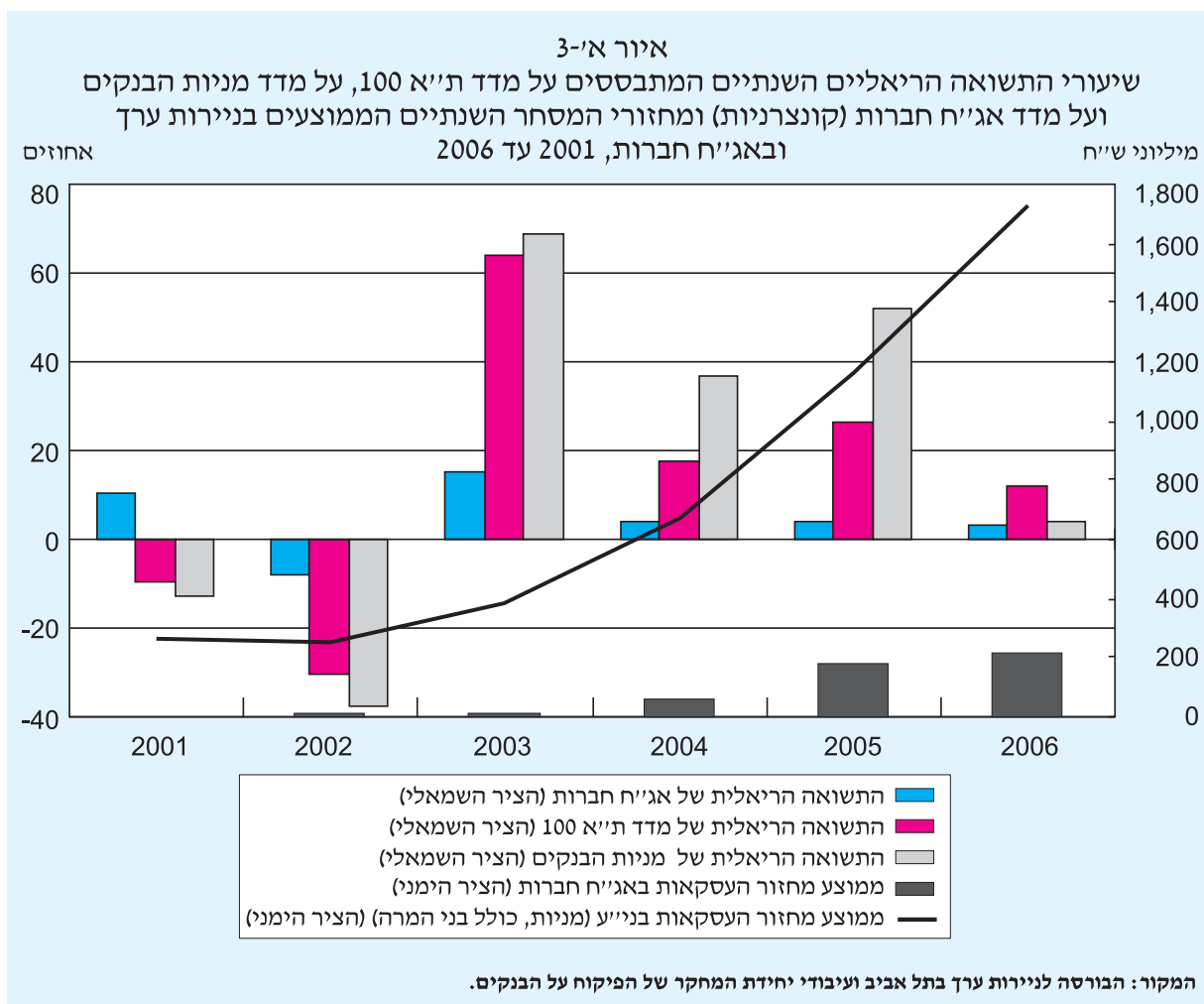
¹ בין ה-12.7.2006 ל-14.8.2006.

² שיעור הצמיחה העולמי בשנת 2006 היה כ-5.4%. בארה"ב עמדה הצמיחה על כ-3.3%, ובמדינות גוש האירו – על כ-2.6%.

בהתאמה, והמדד המשולב עלה ב-7.1% (איור א'-1). שיעורי הצמיחה הגבוהים במשק התבטאו גם בשוק העבודה: שיעור האבטלה הממוצע ירד³ והגיע בדצמבר 2006 לרמה של כ-8.4%, לעומת 9.0% בממוצע בדצמבר 2005; השכר הריאלי הממוצע למשרת שכיר גדל ב-3.4% והתייצב על כ-7,500 ש"ח (איור א'-2). השיפור המתמשך בסביבה המקרו-כלכלית שבה פועלת המערכת הבנקאית בישראל לווה גם בגיאות בשוק ההון: שנת 2006 הייתה השנה הרביעית ברציפות שבה עלו שערי המניות, ומדדי המניות המובילים - מדד ת"א-25 ומדד ת"א-100 - עלו בשיעורים ריאליים של כ-15% ו-12%, בהתאמה (איור א'-3). מחזור המסחר היומי הממוצע במניות עמד במהלך שנת 2006 על כ-1.5 מיליארדי ש"ח - ההיקף הגבוה ביותר בעשור האחרון,

³ זאת במקביל לעלייה של שיעור ההשתתפות בכוח העבודה, שהגיע ב-2006 לשיא של כ-55.6%.

גבוה ב-45% מאשר אשתקד. נתון זה מבטא את התפתחותו של שוק ההון⁴, וכן את רמת נזילותו הגבוהה, שהושפעה גם מהתרחבות המעורבות של המשקיעים הזרים והגופים המוסדיים (קרנות הפנסיה, קופות הגמל וחברות הביטוח) בשוק ההון. גם מחזור המסחר היומי באג"ח ממשלתיות (צמודות למדד מסוג "גליל" ולא-צמודות מסוג "שחר"), במק"ם ובאג"ח של החברות הציבוריות גדל במידה ניכרת (בכ-20% לעומת שנת 2005) והסתכם במוצק יומי בכ-1.6 מיליארדי ש"ח. המסחר באג"ח של החברות הציבוריות (הקונצרניות), הסתכם במוצק בכ-217 מיליוני ש"ח ליום – עלייה של 23% בהשוואה לשנת 2005, המוסברת, בין היתר, בהמשך הצמצום של גיוס ההון המקומי על ידי המדינה⁵ ובעליית היקף ההנפקות וההקצאות של המגזר

⁴ בסוף 2006 עמד מספר החברות הרשומות למסחר בבורסה על כ-605, לעומת 584 בסוף שנת 2005. 44 חברות חדשות ודאליות (שמניותיהן נסחרות גם בישראל וגם בחו"ל) נרשמו השנה למסחר, כנגד זאת נמחקו 10 חברות בעקבות הצעת רכש ו-14 חברות עקב אי עמידה בכללי השימור ומסיבות אחרות. 37 חברות חדשות גייסו השנה 3.4 מיליארדי ש"ח באמצעות מניות. מקור הנתונים: סקירה שנתית של הבורסה לניירות ערך, 2006.

⁵ סך הנפקות המדינה נטו בשוק ההון המקומי המשיך לרדת זו השנה השלישית ברציפות. גיוס ההון ברוטו הסתכם במהלך 2006 בכ-29 מיליארדי ש"ח, ואילו גיוס ההון נטו הסתכם בכ-2 מיליארדים בלבד – ההיקף הנמוך ביותר מאז שנת 2000.

לוח א'–1

תיק ניירות הערך של המש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, 2005 ו–2006

בנק דיסקונט						בנק לאומי						בנק הפועלים					
2006			2005			2006			2005			2006			2005		
השווי ההוגן (מיליוני ש"ח)	ההפלות (מיליוני ש"ח)	ההפלות (באחוזים)	השווי ההוגן (מיליוני ש"ח)	ההפלות (מיליוני ש"ח)	ההפלות (באחוזים)	השווי ההוגן (מיליוני ש"ח)	ההפלות (מיליוני ש"ח)	ההפלות (באחוזים)	השווי ההוגן (מיליוני ש"ח)	ההפלות (מיליוני ש"ח)	ההפלות (באחוזים)	השווי ההוגן (מיליוני ש"ח)	ההפלות (מיליוני ש"ח)	ההפלות (באחוזים)	השווי ההוגן (מיליוני ש"ח)	ההפלות (מיליוני ש"ח)	ההפלות (באחוזים)
12.22	4,750	13.67	5,761	5.26	2,441	0.07	3,577	0.25	111	0.17	56	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות
0.10	40	0.05	23	0.27	125	0.25	120	6.74	2,996	1.03	349	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות
12.32	4,790	13.73	5,784	5.53	2,566	7.72	3,697	6.99	3,107	1.20	405	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות
65.63	25,516	66.11	27,856	36.55	16,963	42.01	20,117	31.53	14,015	39.59	13,385	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות
11.10	4,316	11.30	4,761	33.80	15,688	31.97	15,308	50.74	22,559	45.15	15,265	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות
76.73	29,832	77.40	32,617	70.35	32,651	73.98	35,425	82.27	36,574	84.73	28,650	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות
3.07	1,193	2.52	1,060	9.05	4,199	3.47	1,660	4.11	1,827	4.08	1,381	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות
79.80	31,025	79.92	33,677	79.40	36,850	77.44	37,085	86.38	38,401	88.82	30,031	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות
6.64	2,580	5.14	2,166	10.51	4,880	10.39	4,977	6.42	2,853	9.08	3,069	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות
1.21	471	1.21	509	4.49	2,084	3.82	1,828	0.13	59	0.65	221	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות
7.85	3,051	6.35	2,675	15.00	6,964	14.21	6,805	6.55	2,912	9.73	3,290	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות
0.04	14	0.01	3	0.07	33	0.63	300	0.08	36	0.25	86	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות
7.88	3,065	6.36	2,678	15.08	6,997	14.84	7,105	6.63	2,948	9.98	3,376	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות
84	32,846	85	35,783	52	24,284	52	28,671	38	16,979	49	16,510	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות
16	6,034	15	6,356	48	22,129	40	19,216	62	27,477	51	17,302	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות
100	38,880	100	42,139	100	46,413	100	47,887	100	44,456	100	33,812	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות	אג"ח ממשלתיות

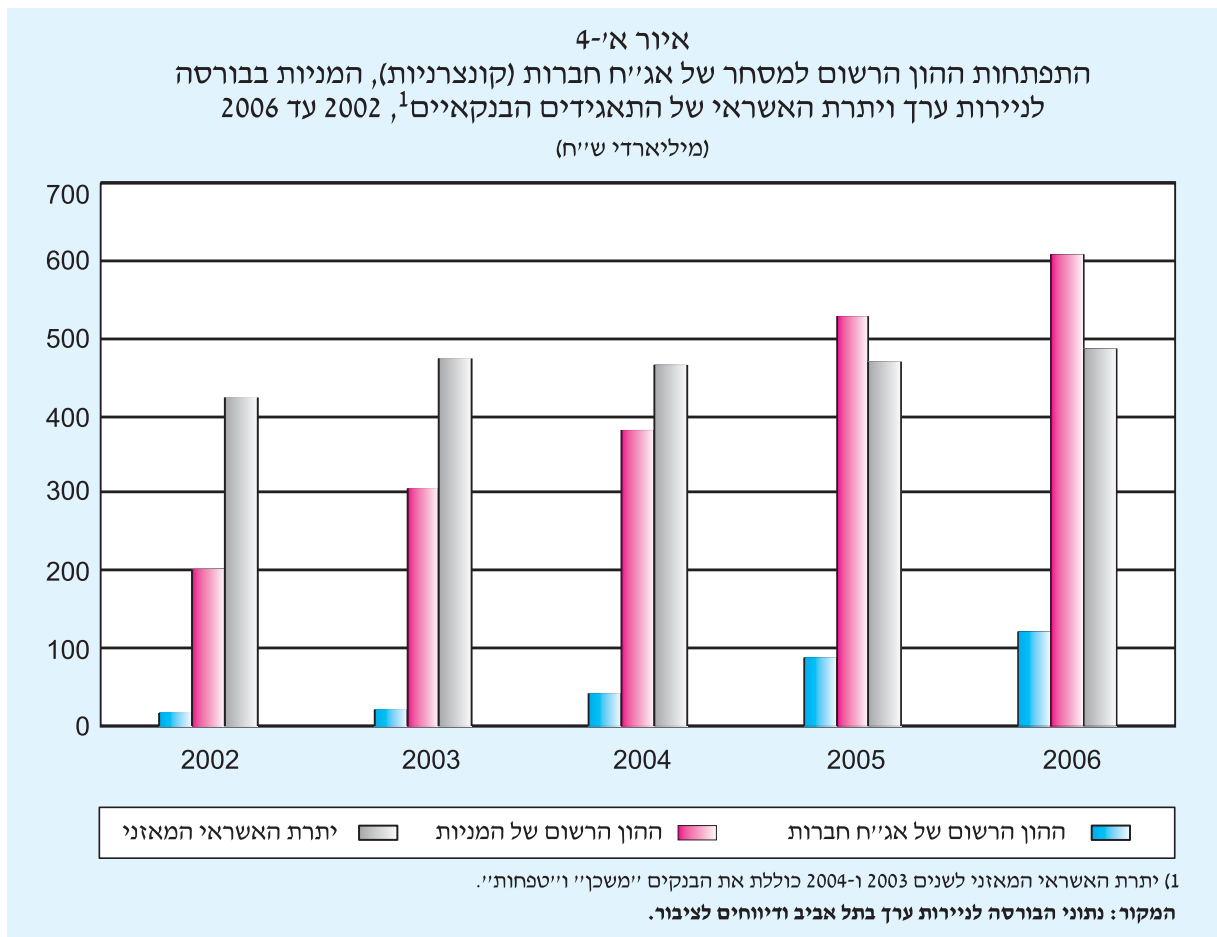
לוח א'–1 (המשך)

תיק ניירות הערך של חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, 2005–2006

סך כל חמש הקבוצות הבנקאיות			הבנק הבינלאומי			בנק המזרחי-טפחות		
2006	2005	2006	2005	2006	2005	2005		
תש״ו החוגן	תש״ו החוגן	תש״ו החוגן	תש״ו החוגן	תש״ו החוגן	תש״ו החוגן	תש״ו החוגן	תש״ו החוגן	תש״ו החוגן
ההתפלגות (מיליוני ש"ח) (באחוזים)	ההתפלגות (מיליוני ש"ח) (באחוזים)	ההתפלגות (מיליוני ש"ח) (באחוזים)	ההתפלגות (מיליוני ש"ח) (באחוזים)	ההתפלגות (מיליוני ש"ח) (באחוזים)	ההתפלגות (מיליוני ש"ח) (באחוזים)	ההתפלגות (מיליוני ש"ח) (באחוזים)	ההתפלגות (מיליוני ש"ח) (באחוזים)	ההתפלגות (מיליוני ש"ח) (באחוזים)
4.67	7,302	6.36	9,394	0.00	0	0.00	0	0.00
2.78	4,346	1.12	1,655	4.97	1,032	5.88	153	2.30
7.44	11,648	7.48	11,049	4.97	1,032	5.88	153	2.30
43.08	67,412	49.94	73,727	37.81	7,844	45.36	3,074	69.40
34.14	53,419	28.65	42,288	41.16	8,538	31.73	2,318	22.71
77.22	120,831	78.59	116,015	78.97	16,382	77.09	5,392	92.10
5.46	8,543	3.46	5,104	4.44	920	3.69	404	5.59
82.68	129,374	82.05	121,119	83.41	17,302	80.79	5,796	97.69
7.93	12,409	8.42	12,428	9.96	2,067	12.87	29	0.00
1.88	2,940	1.77	2,617	1.57	325	0.34	1	0.02
9.81	15,349	10.19	15,045	11.53	2,392	13.21	30	0.02
0.06	101	0.28	410	0.09	18	0.12	0	0.00
9.87	15,450	10.47	15,455	11.62	2,410	13.33	30	0.02
56	87,123	65	95,549	48	9,911	58	3,103	69
44	69,349	35	52,074	52	10,833	42	2,876	31
100	156,472	100	147,623	100	20,744	100	5,979	100

המקור: דוחות כספיים לציבור.

העסקי, שהגיעו לכ-42 מיליארדי ש"ח⁶ (איור א'-4). גם היציבות הפיננסית הגבוהה של המשק והריביות הריאליות הנמוכות אפשרו את ההתפתחויות במסחר ובגיוס ההון באמצעות אג"ח של חברות בשוק הראשוני ובשוק המשני – התפתחויות המשקפות את צמיחתו המהירה של שוק תחליפי האשראי הבנקאי. הפעילות בשוק ההון פעלה בעקיפין לשיפור הכנסות הבנקים הן מכיוון הרווחים התפעוליים (עלייה של כ-2.5% בהכנסות מפעילות בשוק ההון) והן מכיוון הרווחים המימוניים, שנגזרו מהשקעות ישירות של הבנקים בשוק ההון (בעיקר מהחזקת אג"ח; לוח א'-1).

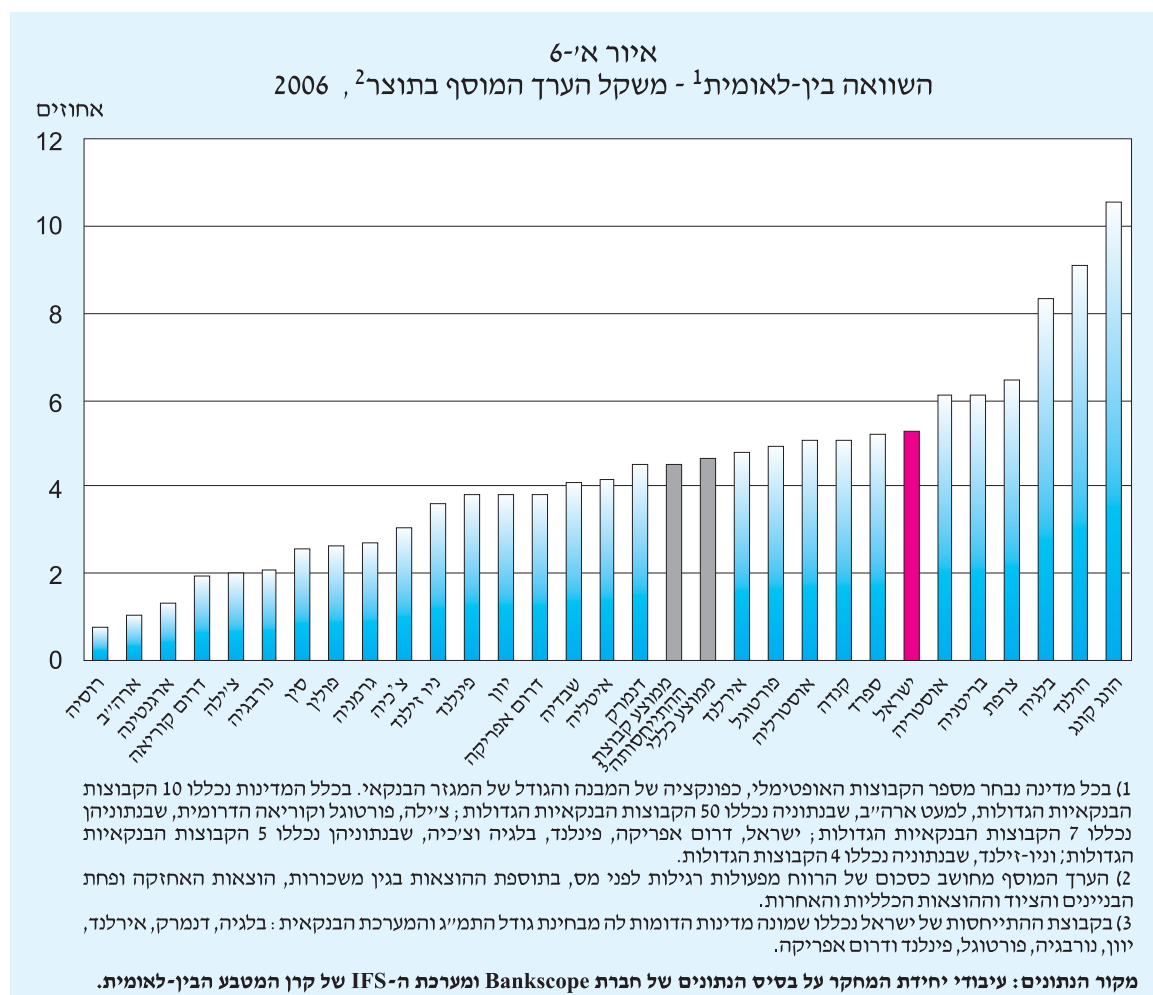
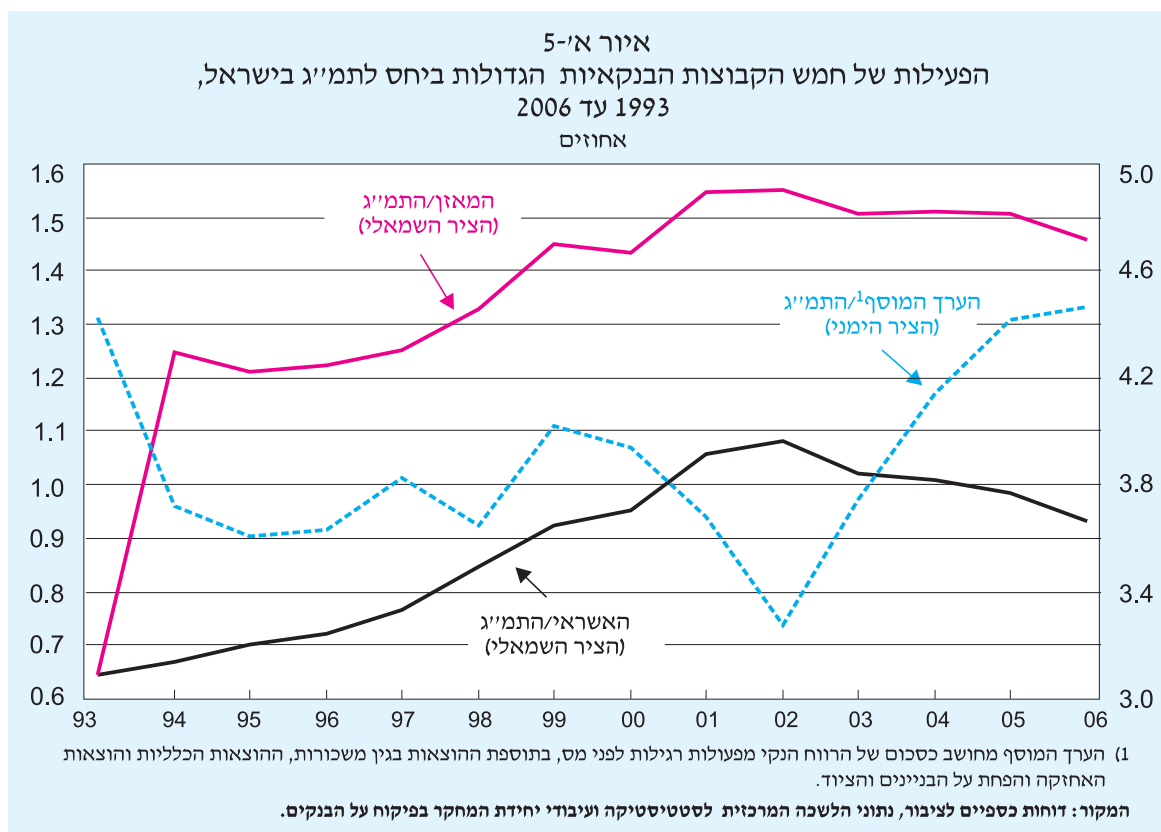
2. ההתפתחויות העיקריות במדדי הפעילות הבנקאית

מדד הפעילות הבנקאית, המבוטא באמצעות היחס שבין הערך המוסף⁷ לסך התוצר המקומי הגולמי, המשיך במגמת עלייה שהחלה בשנת 2002 (איור א'-5), והיה השנה קרוב ליחס הממוצע במדינות המפותחות (איור א'-6). הרווח מפעולות רגילות נותר

⁶ 24 חברות חדשות גייסו כ-2.4 מיליארדי ש"ח באמצעות הנפקת אג"ח – פי שניים ויותר מאשר אשתקד.

⁷ הערך המוסף מחושב כסכום של הרווח הנקי מפעולות רגילות לפני מס, בתוספת ההוצאות בגין משכורות, ההוצאות הכלליות והוצאות האחזקה והפחת על הבניינים והציוד.

פרק א': ההתפתחויות בפעילות מערכת הבנקאות בישראל

השנה ללא שינוי מהותי, אולם גידולן של הוצאות השכר וההוצאות הנלוות בגין⁸ (כ-16%), יחד עם העלייה בהוצאות על פחת ואחזקת בניינים וציוד (כ-6%), הובילו להמשך השיפור ביחס הערך המוסף לתמ"ג (איור א'–5). עם זאת, היחס שבין האשראי הבנקאי לסך התוצר המקומי הגולמי (התמ"ג) הולך ויורד מאז שנת 2002 – פועל יוצא של התפתחות שוק תחליפי האשראי העסקי הבנקאי. היחס בין האשראי הבנקאי לתמ"ג הוא ציון לאיכות האשראי הבנקאי, משום שהתוצר הוא המקור העיקרי להחזר האשראי⁹. יחס זה המשיך לרדת גם השנה, התפתחות המצביעה על שיפור בכושר ההחזר של הלקוחות. (ראו פרק ג, הסיכונים).

3. מבנה מערכת הבנקאות ופעילות הקבוצות הבנקאיות

מערכת הבנקאות הישראלית מורכבת מחמש קבוצות בנקאיות, שני בנקים עצמאיים וארבעה סניפים של בנקים זרים¹⁰ (איור א'–7; לוח א'–2). נוסף על פעילות התיווך הבנקאי הקלסי, המתמקדת בתחום הבנקאות המסחרית בארץ ובחו"ל (לצד פעילות במשכנתאות, שרובה מתנהלת כיום בבנקים המסחריים), עוסקים התאגידים הבנקאיים הגדולים, באמצעות חברות בנות, בתחומים המשלימים את פעילותם בבנקאות המסחרית. כך מתאפשר להם, למעשה, לעסוק בבנקאות אוניברסלית: פעילות בכרטיסי אשראי; פעילות בשוק ההון (שירותי קנייה ומכירה – brokerage – של ניירות ערך ונכסים פיננסיים עבור לקוחותיהם); מתן שירותי משמורת ניירות ערך (custodian); ניהול תיקים עבור לקוחות; חיתום והפצה; הנפקות של ניירות ערך. כמו כן מחזיקים הבנקים בתאגידים ריאליים (חברות כלולות) ובחברות ביטוח באמצעות מניות¹¹. חקיקת "החוק להגברת התחרות וצמצום הריכוזיות וניגודי העניינים בשוק ההון בישראל" ("חוק בכר") באוגוסט 2005 הביאה לשינוי בתמהיל הפעילויות של מערכת הבנקאות. על פי חוק זה על הבנקים למכור את כל החזקותיהם בקופות הגמל ובקרנות הנאמנות¹² ולחדול מניהולן. במקביל הם החלו להיערך ולפעול גם בתחום הייעוץ הפנסיוני¹³.

⁸ ראו גם פרק ב'.

⁹ ראו גם פרק ג'.

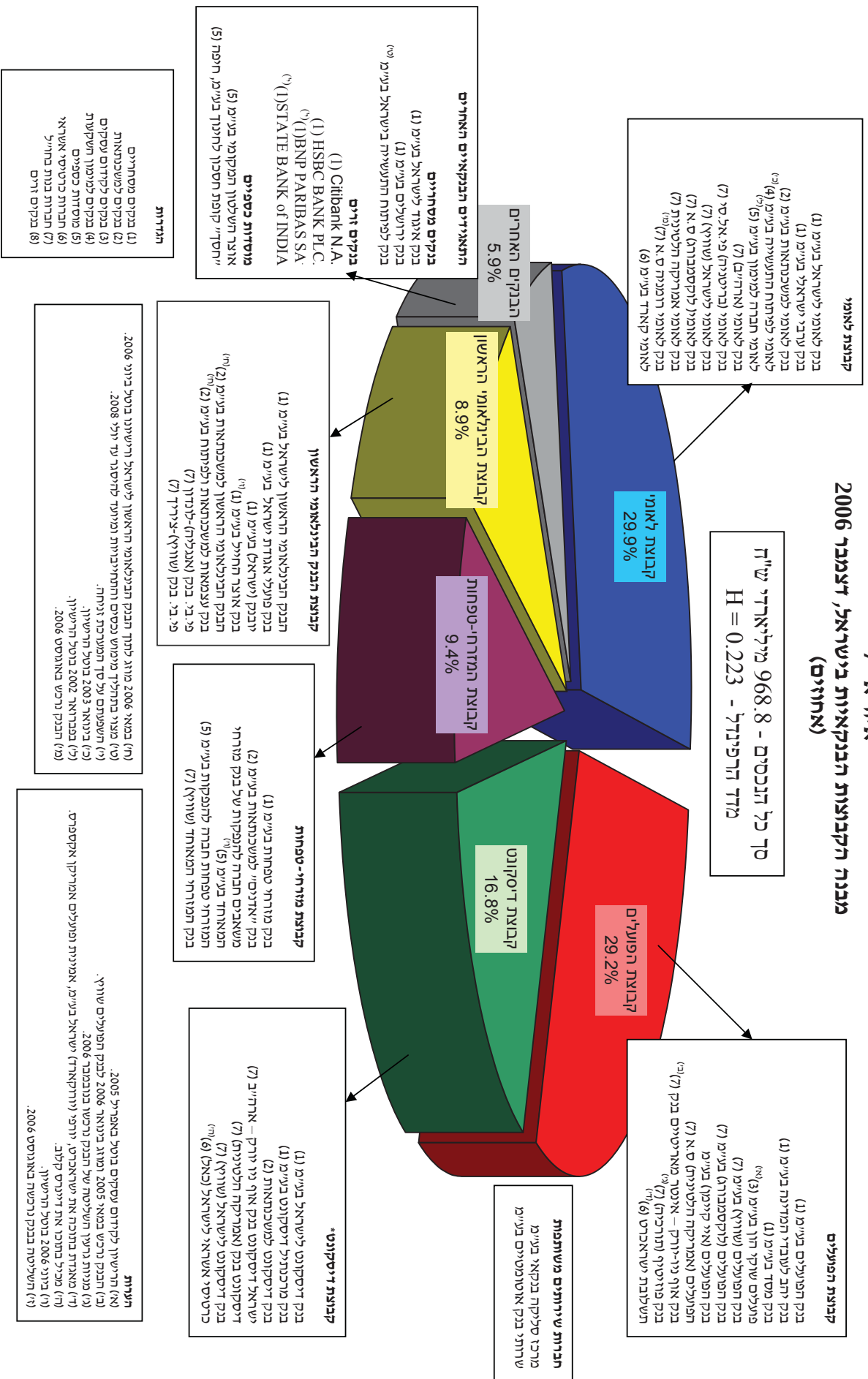
¹⁰ בסוף 2006 נפתח בישראל סניף של הבנק "BNP Paribas" ובמאוס 2007 נפתח סניף של הבנק "State Bank of India". שני סניפים אלה התווספו לשני סניפי בנקים זרים הפועלים בישראל – "Citibank" ו-"HSBC".

¹¹ אף כי הבעלות על גופים אלה מוגבלת ל-20% מהון התאגיד הבנקאי ול-20% מאמצעי השליטה בחברה הנרכשת וללא יכולת ניהול בהן.

¹² להרחבה בנושא זה ראו סקירת מערכת הבנקאות לשנת 2005.

¹³ לכתיבת הסקירה, הוענק רק ל"בנק אגוד" רישיון לייעוץ פנסיוני בתחום קרנות הפנסיה וקופות הגמל ובאופן מוגבל גם בביטוח. (בשלב זה הבנק רשאי לייעץ ללקוחות עצמאיים בלבד.)

איור א'-7 מבנה הקבוצות הבנקאיות בישראל, דצמבר 2006 (אחוזים)

*בנק דיסקונט מחזיק 26.4% מרובעות הבנק הבינלאומי הראשון, אך חשקה זו אינה מתאחדת בדוחות הכספיים.
המקור: דוחות כספיים לצעיר ועיבודי חידות המחקר במקורות על הבנקים בנק ישראל.

לוח א'-2
מבנה מערכת הבנקאות בישראל

נתונים עיקריים מהדוחות הכספיים של המוסדות הבנקאיים, דצמבר 2006

שירות הפקידונות מכלל המערכת	סך הפקידונות לציבור	שירות האשראי מכלל המערכת	יתרת האשראי לציבור ²	שירות הנכסים מכלל המערכת	סך הנכסים	מספר הסניפים ¹
(אחוזים)	(מיליארדי ש"ח)	(אחוזים)	(מיליארדי ש"ח)	(אחוזים)	(מיליארדי ש"ח)	
28.4	217.0	28.8	186.5	29.2	282.9	288
	210.9		168.4		260.2	259
	8.1		1.7		8.6	16
	2.8		1.6		3.1	13
30.3	231.8	28.4	183.8	29.9	289.3	229
	200.1		125.5		241.1	195
	3.0		2.2		3.9	24
	8.2		33.0		33.3	10
17.1	130.5	13.9	90.2	16.8	162.5	195
	84.7		51.5		107.0	125
	14.5		12.6		17.3	66
	1.5		9.9		10.5	4
9.6	73.2	10.8	70.1	9.4	90.7	107
	73.4		66.0		89.5	98
	1.7		3.7		3.8	9
9.4	72.2	12.3	80.0	8.9	86.5	132
	53.9		52.2		65.8	80
	9.0		7.9		11.2	36
	2.3		14.0		2.9	14
	6.1		1.6		7.0	2

³ קבוצת בנק הפועלים

בנק הפועלים

בנק יתב

בנק מסד

⁴ קבוצת בנק לאומי

בנק לאומי לישראל

בנק ערבי ישראלי

בנק לאומי למשכנתאות

קבוצת בנק דיסקונט⁵

בנק דיסקונט

בנק מרכנתיל דיסקונט

בנק דיסקונט למשכנתאות

קבוצת בנק המזרחי-טפחות⁶

בנק המזרחי המאוחד

בנק ארנים למשכנתאות

קבוצת הבנק הבינלאומי הראשון⁷

הבנק הבינלאומי הראשון לישראל

בנק אוצר החייל⁸

בנק פועלי אנדרת ישראל

יו-בנק⁹

לוח א'-2 (המשך)
מבנה מערכת הבנקאות בישראל
נתונים עיקריים מהדוחות הספיים של המוסדות הבנקאיים,
דצמבר 2006

שער	סך	שער	יתר	שער	סך	מספר
הפיקדונות	הפיקדונות	האשראי	האשראי	מכלל מכלל	המכסים	המכסים
מכלל המערכת	לציבור	מכלל המערכת	לציבור ²	המערכת	המכסים	המכסים ¹
בנק איגוד	3.3	25.3	2.8	18.4	3.0	29.1
בנק לפיתוח התעשייה ¹⁰	0.1	0.7	1.0	6.5	0.8	7.5
בנק ירושלים	0.9	6.7	1.0	6.4	0.8	8.2
בנק אוצר תשלטון המקומי	0.4	2.7	0.5	3.0	0.4	3.9
בנקים זרים ¹¹	0.5	4.2	0.5	3.3	0.8	7.3
Citibank		2.0		1.8		4.8
HSBC		2.2		1.5		2.5
סך הכול	100	764.5	100	648.2	100	968.0
						1003

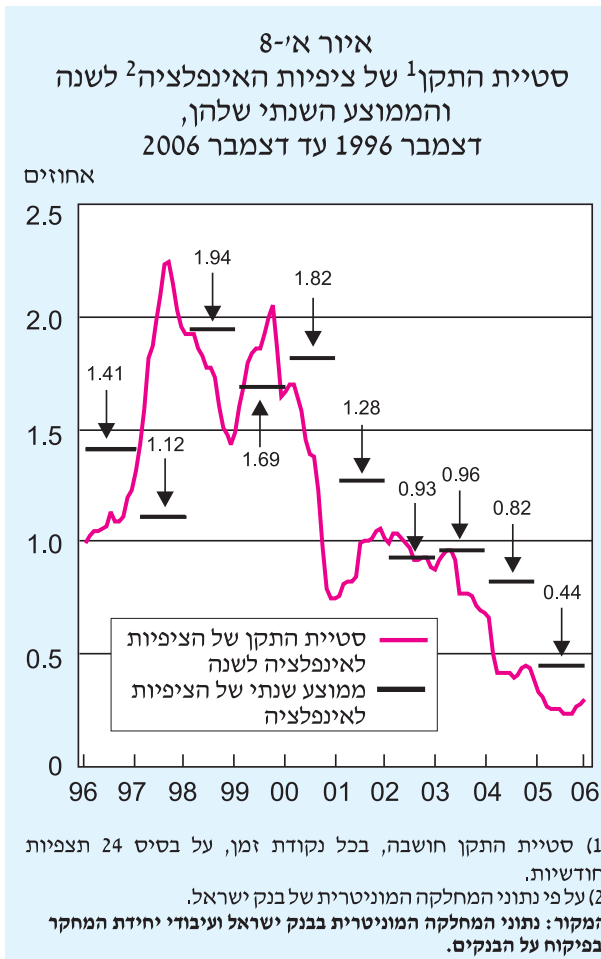
- עוד זה כולל את הסניפים שבהם מתבצעת פעילות.
- אשראי תניתן בארץ ובח"ל.
- בתוך הקבוצה נכללות בנוסף: חברות בנות בח"ל: בנק הפועלים (שווייץ) בע"מ, בנק הפועלים (לוקסמבורג) בע"מ, הפועלים (אמריקה הלטינית) ס.א., בנק הפועלים (א"י קיימן) בע"מ, בנק פורטיק.
- בתוך הקבוצה נכללות בנוסף: חברות בנות בנקאיות בחו"ל: דיסקונט בנקרופ אינק (תאגיד החזקה בנקאית), אי.די.בי. ניו-יורק, דיסקונט בנק לטיין אמריקה (אמריקה הלטינית) ובנק דיסקונט לישראל (שווייץ).
- בתוך הקבוצה נכללות גם חברות בנות בנקאיות בחו"ל: דיסקונט בנקרופ אינק (תאגיד החזקה בנקאית), אי.די.בי. ניו-יורק, דיסקונט בנק לטיין אמריקה (אמריקה הלטינית) ובנק דיסקונט לישראל (שווייץ).
- שמו של "בנק המזרחי המאוחד" שונה ב- 11/2005 ל"בנק מזרחי-שפוחות בע"מ".
- בתוך הקבוצה נכללות בנוסף: חברות בנות בנקאיות בחו"ל: פי.בי. בנק (אנגליה) – לונדון, פי.בי. בנק (שווייץ) – ציריך.
- ב-17 לאוגוסט 2006 הושלמה רכישת הבנק מידר בנק הפועלים.
- בדצמבר 2004 נכרשה השליטה בבנק על-ידי הבנק הבינלאומי הראשון. עד מאוס 2005 נקרא בשם אינווסטק (ישראל) בע"מ.
- הבנק מיועד לזיטטר ב-31 ביולי 2008.
- במהלך שנת 2007 מיועדים לפעול בארץ הבנקים הזרים BNP Paribas, State Bank of India (SBI).
- המקור: דוחות ספיים לציבור ודיווחים לפיקוח על הבנקים.

א. ההתפתחויות העיקריות בפעילות המאזנית

סך המאזן של חמש הקבוצות הבנקאיות, המהווה כ-95% מסך כל הנכסים של מערכת הבנקאות, גדל השנה בשיעור של 3.9%, ועמד על כ-911.9 מיליארדי ש"ח. ריכוזיות מערכת הבנקאות, על פי מדד הרפינדל-הירשמן (מדד H), פחתה השנה מעט, ועמדה על כ-0.223, לעומת 0.228 בשנת 2005. הירידה הקלה של מדד H נובעת מעלייה בנתח השוק של קבוצת "הבנק הבינלאומי הראשון" בסך הנכסים של המערכת הבנקאית, וזאת כתוצאה מרכישת בנק "אוצר החייל" מידי "בנק הפועלים" במהלך השנה¹⁴ (איור א'-7). עם זאת נמצא בהשוואה בין-לאומית כי הריכוזיות במערכת הבנקאות הישראלית גבוהה יותר מאשר ברוב מדינות המערב¹⁵.

להלן הסעיפים הבולטים במאזן המאוחד של חמש הקבוצות הבנקאיות, שבהם נרשמו השנה שינויים.

בצד ההתחייבויות – סך פיקדונות הציבור גדלו בשיעור של כ-3.7%. עיקר הגידול נבע מהתרחבות הפיקדונות במגזר הלא-צמוד בשיעור של-7.7% – על רקע ירידה מתמשכת באי-הוודאות האינפלציונית (לוח א'-3; איור א'-8) – שפעלה להקטנת יתרת הפיקדונות השקליים הצמודים למדד בכ-9.0% (לוח א'-3). גם במגזר המט"ח גדלה יתרת הפיקדונות הנקובים במט"ח והצמודים למט"ח ב-4.1%, כנראה על רקע העלייה של ריבית הליבור הדולרית ושל ריבית הבנק המרכזי בארה"ב (איור א'-9). כן הרחיבו הבנקים את שיווקם של מוצרי השקעה מובנים (structured products)¹⁶, הנהוגים בעיקר במגזר המט"ח. ההון העצמי בחמש הקבוצות

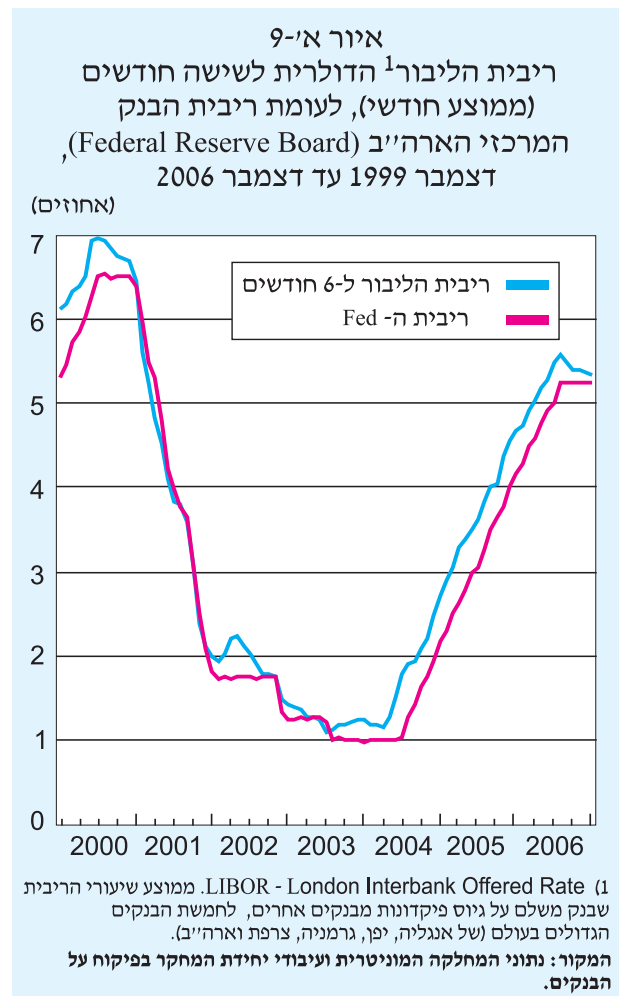
¹⁴ במאי 1993 החליטה הממשלה על יישום שינויים במערכת הבנקאות: "בנק הפועלים" נדרש למכור את מלוא החזקותיו ב"בנק אוצר החייל" לתאגיד בנקאי אחר, ובלבד שלא יהיה מקבוצת "בנק לאומי".

¹⁵ פירוט והרחבה על מדד הרפינדל-הירשמן (H) ראו בסקירה השנתית של מערכת הבנקאות בישראל לשנת 2003, פרק ב' – מבנה מערכת הבנקאות בישראל והתחרות בראייה ארוכת טווח. וכן במאמר לדיון של דוד רוטנברג "התחרויות בענף הבנקאות: היבטים תיאורטיים וראיות אמפיריות מישראל ומחו"ל" (2005).

¹⁶ השקעה המקנה ללקוח סיכוי לקבלת תשואה גבוהה יחסית כנגד נטילת סיכון להפסד בגין ירידת הריבית הבנקאית, לרוב בלי לסכן את קרן הפיקדון. תשואת הפיקדון מותנית בדרך כלל: בשער החליפין, בשיעורי הריבית או במדד של מניות או סל מניות.

הבנקאות עלה בכ-12%, בעיקר בעקבות גידול הרווחים השנתיים הצבורים של הקבוצות הבנקאיות.

הסעיף העיקרי בנכסי הבנקים הוא האשראי לציבור, המהווה כ-64% מסך הנכסים של חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות. יתרת האשראי המאזני לציבור הסתכמה בסוף השנה בכ-582.7 מיליארדי ש"ח, לעומת כ-573.3 מיליארדים בסוף 2005 – עלייה של 1.6% בלבד. גידול זעיר זה הוא תוצאת שיווי המשקל בהתפתחויות בין ביקושי הציבור לאשראי להיצע האשראי הבנקאי. הביקוש המצרפי לאשראי בנקאי הושפע לחיוב מהמשך ההתרחבות של פעילות הפירמות העסקיות, לצד גידול הכנסתו ועושרו הפיננסי של המגזר הקמעוני (השפעת ההכנסה). לעומת זאת גברה השנה השפעת התחלופה, שפעלה להקטנת ביקוש הציבור לאשראי, וזאת על רקע התרחבות תחליפי האשראי העסקי הבנקאי¹⁷ (איור א'–10) והתגברות

האיום התחרותי¹⁸ על מערכת הבנקאות מצד מוסדות התיווך החוץ-בנקאיים. מתברר כי מרבית צורכי האשראי של המגזר העסקי סופקו ממקורות חוץ-בנקאיים, שהקטינו את חבותם למערכת הבנקאות וגיוונו את מקורות המימון שלהם. בדרך זו גדלו במידה ניכרת היקפי הנפקות ההון בבורסות בארץ ובחו"ל והיקפי החלפת החוב הבנקאי בחוב ישיר מול הציבור. התפתחות זו ניכרה בירידת משקלו של האשראי הבנקאי למגזר העסקי בסך האשראי למגזר זה¹⁹ בשנים האחרונות מ-77% בשנת 2001 ל-56% בסוף

¹⁷ עד לשנה זו החברות הציבוריות והגופים הפרטיים גדולים, המאופיינים בסיכון אשראי נמוך (לרוב מדורגים בין A ל-AAA) היו הנהנים העיקריים מהעלייה בתחליפי האשראי החוץ-בנקאיים; אולם השנה גויס הון באמצעות הנפקת אג"ח קונצרניות גם על ידי חברות עסקיות שדירוגי האשראי שלהן נמוכים יחסית.

¹⁸ שיעורי ההשקעות של הגופים המוסדיים באג"ח קונצרניות (סחירות ולא סחירות) מסך נכסיהם היו בשנים 2003 עד 2005 כדלקמן: בקרנות הפנסיה הוותיקות והחדשות – מ-2.4% בסוף 2003 ל-9.6% בסוף-2005; בפוליסות המשתתפות ברווחים – מ-16.4% בסוף 2003 ל-26.1% בסוף 2005; בקופות הגמל – מ-17.2% בסוף 2005 ל-28.2% בסוף 2005.

¹⁹ האשראי למגזר העסקי כולל הלוואות ואג"ח סחירות ולא-סחירות, שהעמידו לרשותו הבנקים, המשקיעים המוסדיים (חברות הביטוח, קופות הגמל וקרנות הפנסיה), תושבי חוץ ומשקי הבית (באמצעות קרנות הנאמנות).

לוח א'-3

המאזן המאוחד של חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, עד 2003

שיעור השינוי השנתי ¹ (ביתורה של סוף השנה) 2006-2005	היתרה המנוצעת במחזירים שוטפים		ההתפלגות				במחזירים שוטפים ¹		
	2006	2005	2006	2005	2004	2006	2005	2004	2003
(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)		(אחוזים)				(מיליוני ש"ח)		
13.1	125,081	112,157	14.7	13.5	12.6	133,726	118,226	102,263	95,099
-9.5			2.3	2.6	3.8	20,980	23,171	31,038	45,379
19.5			12.0	10.4	8.1	109,181	91,335	66,135	43,634
6.0	154,286	138,451	17.2	16.8	16.6	156,467	147,615	135,004	117,539
1.6	564,094	546,759	63.9	65.3	66.0	582,745	573,342	536,236	535,202
12.1	221,803	197,814	42.9	38.9	34.0	250,041	223,144	182,345	167,742
-4.4	170,893	170,345	28.6	30.4	31.2	166,848	174,499	167,403	177,057
-5.9	170,617	178,000	28.3	30.6	34.7	164,875	175,203	186,290	190,317
-12.6	123,494	134,961	19.9	23.2	25.8	116,051	132,824	138,552	143,962
97.8	781	599	0.2	0.1	0.0	981	496	198	86
-16.3	2,032	2,791	0.2	0.3	0.4	2,043	2,441	3,301	4,684
-9.9	3,870	4,223	0.4	0.5	0.5	3,933	4,364	4,000	3,561
8.3	11,319	10,475	1.3	1.2	1.3	11,700	10,805	10,243	10,117
3.4	22,733	20,113	2.3	2.4	2.6	21,378	20,667	21,096	22,918
3.9	883,415	834,968	100.0	100.0	100.0	911,992	877,460	812,143	789,120
3.7	714,724	675,206	79.5	79.7	82.1	724,818	698,936	666,635	649,303
7.7	290,174	274,601	42.2	40.7	40.7	306,120	284,267	271,204	257,143
-8.8	102,332	109,517	13.5	15.3	17.4	97,615	106,977	115,894	131,977
4.1	321,077	290,286	44.1	43.9	41.9	319,649	306,932	279,133	260,052
3.3	248,932	223,813	34.1	34.2	32.1	246,946	239,140	214,194	203,496
19.4	22,547	22,742	2.8	2.4	2.7	25,100	21,014	21,562	21,522
-10.8	6,213	7,484	0.7	0.8	1.1	6,230	6,981	8,987	9,890
-5.4	49,958	47,370	5.4	5.9	4.9	48,811	51,595	39,957	37,718
4.4	36,491	33,400	5.7	5.7	3.5	51,994	49,800	28,590	27,180
3.5	829,934	786,202	94.0	94.4	94.3	856,953	828,326	765,731	745,613
17.2	1,353	1,382	0.2	0.2	0.2	1,549	1,322	2,027	1,711
11.9	52,129	47,384	5.9	5.4	5.5	53,490	47,812	44,385	41,796
3.9	883,415	834,968	100.0	100.0	100.0	911,992	877,460	812,143	789,120

- 1) בהתאם לחקקי חשבונואות מס' 12 ו-17 והפסקה ההתאמה של הודעות הכספיים החל מיום 1 בינואר 2003. לפיכך הנתונים החל משנת 2004 מוצגים בסכומים מדורגים שוטפים.
 - 2) כולל פיקדונות בנק המרכזי.
 - 3) האשראי אינו כולל פריטים שאינם כספיים.
 - 4) החל משנת 2006 ובהתאם להוראות הפיקוח על הבנקאים התחייבויות בניגוד כרטיסי אשראי, שנושמו עד כה כערבוביות (סעיף חוקי-מאנוי), יוגדרו כחלק מהאשראי המאנוי לציבור. נתוני שנת 2005 והתאמו להוראה זו, אולם נתוני שנת 2004 אינם כוללים את ההתחייבויות בניגוד כרטיסי אשראי.
- המקור: דוחות כספיים לציבור.

לוח א'-4

שיעורי התשואה האפקטיביים הממוצעים של נכסים והתחייבויות נבחרים במגזרים השונים, על בסיס שנת, 2005 ו-2006

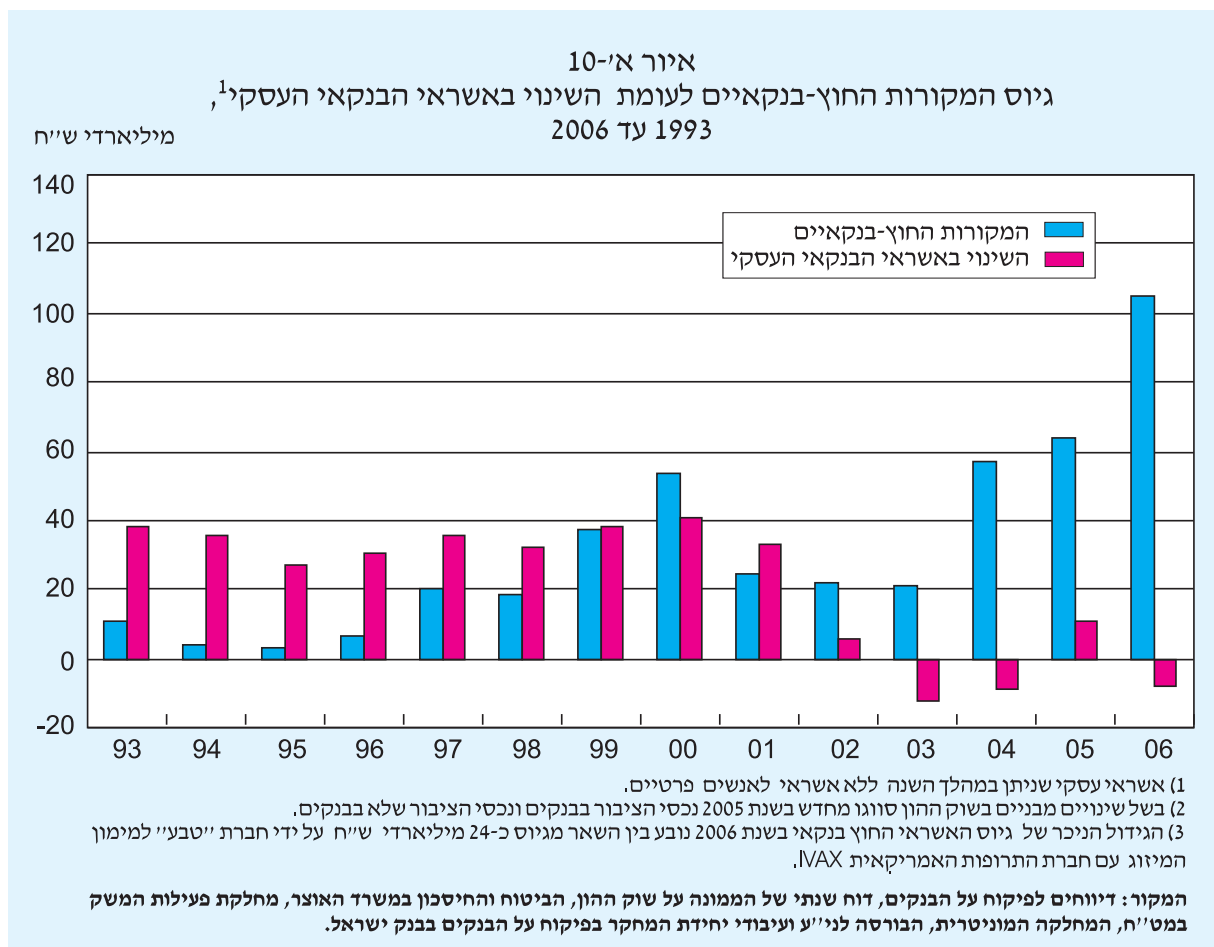
2006												2006												2006											
שנת												שנת												שנת											
ממוצע												ממוצע												ממוצע											
2006												2006												2006											
III												II												I											
IV												III												II											
I												I												I											
2006												2006												2006											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2005											
2005												2005												2											

פרק א': ההתפתחויות בפעילות מערכת הבנקאות בישראל

לוח א'-4 (המשך)

שיעורי התשואה האפקטיביים הממוצעים של נכסים והתחייבויות נבחרים במגזרים השונים, על בסיס שנתי, 2005 ו-2006

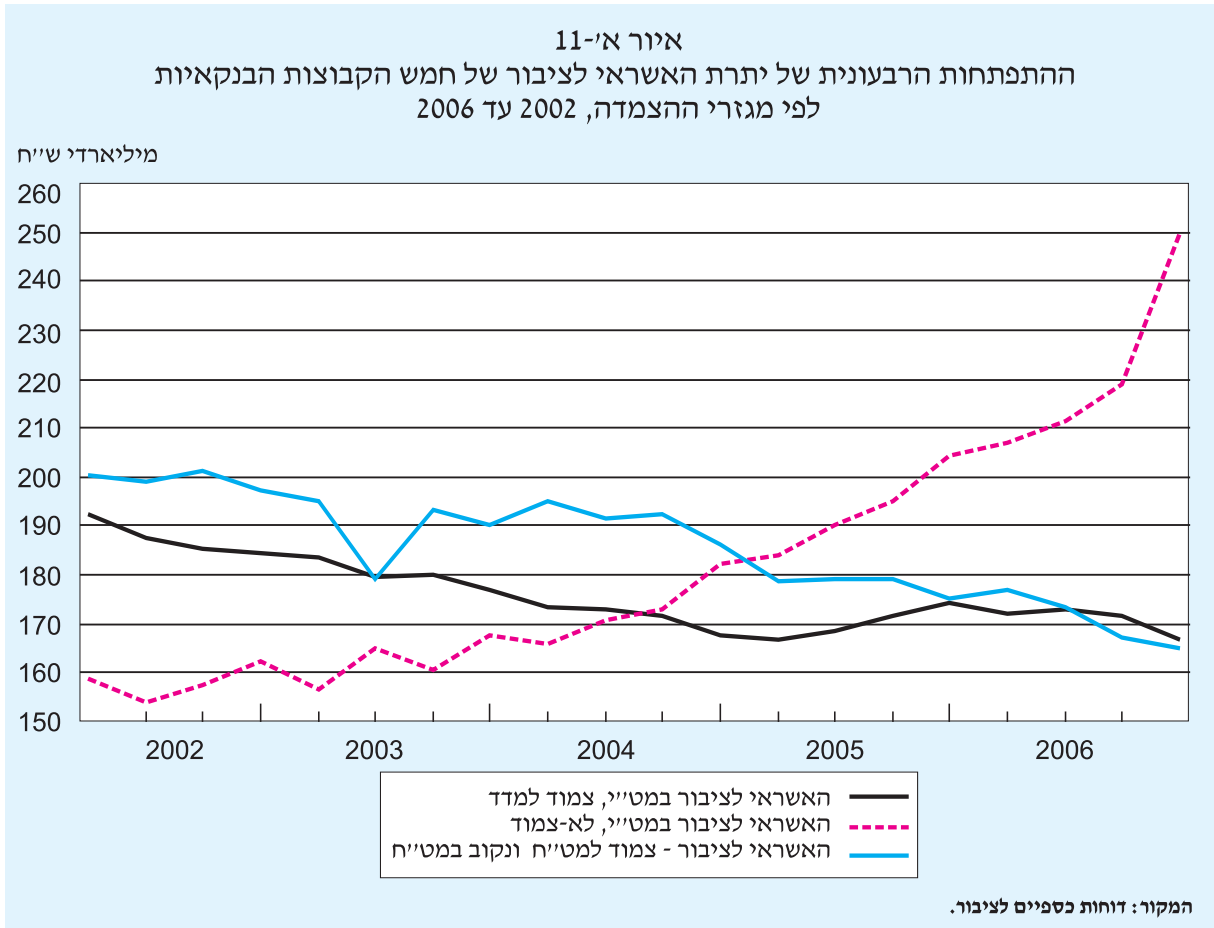
2006				2006				שנתי	
				ממוצע שנתי				ממוצע שנתי	
IV	III	II	I	2006	2005	IV	III	II	I
(שיעורים ריאליים צפויים ⁹)				(במונחי דולרים ⁸)					
-8.5	-5.2	-0.2	5.9	-2.0	0.2	1.0	1.0	1.0	0.8
-5.2	-1.8	3.2	9.2	1.4	2.5	4.7	4.7	4.4	4.0
-2.8	1.6	5.6	12.2	4.2	5.4	7.3	8.3	6.9	6.8
-3.2	0.1	5.3	11.4	3.4	4.8	6.8	6.7	6.5	6.1
-4.6	-1.3	3.9	9.9	2.0	3.2	5.2	5.3	5.1	4.6
(שיעורים נומינליים)									

2006. היצע האשראי הבנקאי גדל בהשפעת עלייה בהלימות ההון (ביחס ההון העודף), לצד ירידה בסיכון הלווים במשק²⁰. בסופו של התהליך נרשמה, כאמור, עלייה זעירה ביתרת האשראי של הציבור. בבחינת התפלגות האשראי לפי מגזרי הצמדה מתגלה כי המגמות שהחלו להסתמן בשנים הקודמות נמשכו בתקופה הנסקרת. כך גדלה יתרת האשראי הלא צמוד, בעוד שיתרות האשראי במגזרים הצמודים (למדד ולמט"ח) והאשראי הנקוב במט"ח קטנו (איור א'-11). להערכתנו, השפעת התחלופה באה לידי ביטוי בהיקפי האשראי החוץ-בנקאי לטווח ארוך, המאפיין בעיקר את המגזר הצמוד, ובחלקו גם את האשראי הנקוב בדולרים. הסיבה המרכזית להסטה הביקוש לאשראי שקלי מהמגזר הצמוד למגזר הלא-צמוד היא גידול ההיקף של תחליפי האשראי העסקי הבנקאי, בעיקר באמצעות הנפקת אג"ח קונצרניות (חברות) צמודות למדד (לוח א'-5). זאת לצד צמצום גיוס ההון המקומי על ידי המדינה²¹ וירידה באי-הוודאות האינפלציונית. במגזר המט"ח התרחשו שתי התפתחויות שפעלו להקטנת יתרת האשראי

²⁰ פירוט והרחבה ראו בפרק ג'.

²¹ סך הנפקות המדינה נטו בשוק ההון המקומי המשיך לרדת ב-2006, זו השנה השלישית ברציפות. גיוס ההון ברוטו הסתכם בכ-29 מיליארדי ש"ח, ונטו גייסה המדינה כ-2 מיליארדים בלבד – ההיקף הנמוך ביותר מאז שנת 2000.

במגזר זה: (א) סביבת הריבית השקלית הנמוכה במשך במהלך השנתיים האחרונות והקטנת הפער בין ריבית בנק ישראל לטווח קצר לבין הריבית המקבילה בארה"ב (שבדצמבר 2006 אף הפך לשלילי עד כדי 0.75 נקודת האחוז) הניעו את לקוחות הבנקים להמיר את חובותיהם הדולריים למטבע ישראלי. (ב) ייסוף של כ-8.2% בשערו של השקל כנגד הדולר הקטין את יתרות האשראי הדולרי הנקובות בשקלים, וכן הניע לקוחות של הבנקים לפרוע את יתרת האשראי הדולרי שלהם, ובכך להקטין את היקף האשראי במגזר זה.

בסיכום, במהלך שנת 2006 גדל במידה ניכרת הביקוש לאשראי במשק, ורובו גויס דרך שוק ההון וגופים חוץ-בנקאיים. סך כל גיוס ההון העסקי²² ממקורות חלופיים²³ הסתכם בכ-105 מיליארדי ש"ח, לעומת כ-60 מיליארדים ב-2005 (המשך למגמה של שלוש השנים האחרונות); בעוד שהשינוי ביתרת האשראי הבנקאי העסקי היה במהלך השנה שלילי בגובה של כ-7.7 מיליארדי ש"ח (לוח א'-5; איור א'-10).

²² האשראי החוץ-בנקאי זמין בעיקר לפירמות עסקיות, וזאת בעוד שמשקי הבית אינם נהנים מתחליף הולם לאשראי הבנקאי.

²³ שוק ההון, חברות הביטוח, קופות הגמל, האשראי מבנקים בחו"ל וגיוסי הון משוקי ההון בחו"ל.

לוח א'-5

האשראי הבנקאי לפירמות עסקיות ותחליפיו העיקריים, עד 1997

(מיליוני ש"ח מחזירים שוטפים⁽¹⁾)

התפרש בין השנתי	תחליפי האשראי הבנקאי										סך השנתי באשראי הבנקאי והיקף תחליפיו	מזה - השנתי באשראי העסקי הבנקאי
	גיוס גיוס קרנות הון סוכן	אשראי ישיר מחו"ל ⁵	גיוס הון מחו"ל ⁴	הנפקת מניות בישראל	הנפקת איגרות חוב בישראל ³	היקף תחליפי האשראי הבנקאי	השנתי באשראי העסקי הבנקאי	השנתי באשראי הבנקאי	השנתי באשראי העסקי הבנקאי	השנתי באשראי העסקי הבנקאי		
האשראי הבנקאי לבין תחליפיו	גיוס ע"י משקיעים מוסדיים ⁶	גיוס הון סוכן	אשראי ישיר מחו"ל ⁵	גיוס הון מחו"ל ⁴	הנפקת מניות בישראל	הנפקת איגרות חוב בישראל ³	היקף תחליפי האשראי הבנקאי	השנתי באשראי העסקי הבנקאי	השנתי באשראי העסקי הבנקאי	השנתי באשראי העסקי הבנקאי	השנתי באשראי העסקי הבנקאי	השנתי באשראי העסקי הבנקאי
1997	-24,820	-3,430	1,730	3,160	6,895	8,256	1,546	18,157	-6,663	11,494	1997	
1998	10,587	-2,377	2,448	6,736	4,562	7,895	2,549	21,813	32,400	54,213	1998	
1999	-867	3,126	4,462	6,728	17,802	5,659	1,681	39,458	38,591	78,050	1999	
2000	-20,491	4,301	13,351	9,451	19,267	14,212	292	60,875	40,384	101,259	2000	
2001	9,569	2,129	8,708	-250	7,322	5,833	90	23,831	33,400	57,231	2001	
2002	-10,001	555	5,289	-104	1,061	5,555	2,969	15,326	5,325	20,651	2002	
2003	-35,441	6,062	4,427	2,634	3,855	3,148	2,793	22,919	-12,522	10,397	2003	
2004	-71,443	10,826	6,268	13,219	11,341	8,251	12,551	62,457	-8,987	53,470	2004	
2005	-49,525	14,404	6,154	9,384	4,876	10,994	14,169	59,982	10,458	70,440	2005	
2006	-112,570	17,133	6,853	17,282	33,313	11,241	19,065	104,888	-7,682	97,205	2006	

(1) בהתאם לתקני חשבונאות מס' 12 ו-17 הופסקה ההתאמה של הדוחות הכספיים החל מיום 1 בינואר 2004. לפיכך הנתונים החל משנת 2004 מוצגים בסכומים מדוחות.

(2) אשראי לציבור מבנקים מסחריים (על בסיס מאוחד). האשראי אינו כולל אשראי לאנשים פרטיים וללווים בנין פעילות בחו"ל. אנו מנחים כי השינוי בתרבות האשראי משקף את זרם האשראי החדש שניתן.

(3) הנפקות והקצאות של אג"ח קונצרניות שהנפיקו החברות בבורסה בת"א. החל משנת 2001 נוכח כל ההנפקות וגיוסי האג"ח שאינם מהווים תחליפי אשראי (הנפקות פיננסיות, הון משני מונפק של התאגידים הבנקאיים, תעודות סל פיננסיות וכו'), ולכן מדובר בהנפקות ריאליות.

(4) כולל הנפקות של מניות ואג"ח בחו"ל, בקיזון פדיון מוקדם של אג"ח וקנייה עצמית של מניות.

(5) מוגדר כאשראי לציבור או לממשלה שניתן על ידי בנקים בחו"ל ואינו סחיר (לא כולל אשראי מסחרי). הסדרה עודכנה לאחר בשל סיווג מחדש של הנתונים.

(6) החל משנת 2005 סעיף זה כולל אג"ח לא סחירות שנופנקות למשקיעים מוסדיים.

(7) ממוכס כ-24 מיליארדי ש"ח גיוס ע"י חברת "טבע" למימון המיזוג עם חברת התרופות האמריקנית I.VAX.

(8) בניכוי עסקת "טבע" - כ-73 מיליארדי ש"ח. במקרה: עיבודי יחידת המחקר בפיקוח על הבנקים ודיווחים שונים לבנק ישראל.

ההתפתחויות שתוארו לעיל באו לידי ביטוי בשימושים שעשתה מערכת הבנקאות במקורות שגויסו בעיקר מהציבור. במגזר הלא-צמוד גדלה יתרת האשראי לציבור הרחב (הן של המגזר העסקי והן של המגזר הקמעוני), והמערכת הבנקאית גייסה סכום דומה מהציבור. במגזר הצמוד, שבו התרכז עיקר האיום התחרותי על מערכת הבנקאות, פחתו הן פיקדונות הציבור והן יתרת האשראי לציבור. העלייה המתמשכת בדירוג המדינה והנתונים המקרו-כלכליים החיוביים של המשק הישראלי הקלו על גיוס פיקדונות הציבור מלקוחות זרים. מרבית הגיוס התבצע על ידי חברות בנות בנקאיות בארה"ב²⁴. תושבי חוץ הגדילו את יתרת פיקדונותיהם במט"ח, בעיקר אלו הנקובים בדולרים. כנגד זאת, לנוכח הירידה בביקושי הציבור לאשראי נקוב במט"ח, בעיקר עקב עליית הריבית הדולרית ועל רקע גידול היתרה של פיקדונות הציבור (ביניהם של תושבי חוץ), הגדילה מערכת הבנקאות את הפקדוניה בבנקים זרים בחו"ל, וכן הגדילה את תיק ניירות ערך הנקוב במט"ח.

בניגוד לירידה במתן האשראי הבנקאי למגזר העסקי, ועקב התעצמות האיום התחרותי על האשראי העסקי הבנקאי מצד מקורת חוץ-בנקאיים, עלה השנה היקף האשראי הבנקאי למגזר הקמעוני: סך האשראי לאנשים פרטיים גדל בכ-9.0% – האשראי למגזרים בכ-10.0%, והאשראי שלא-למגזרים – בכ-8.0%. נראה כי גם הסיכון הנמוך יחסית, המאפיין את המגזר הקמעוני, הניע את הבנקים להגדיל את היקף האשראי והשירותים למגזר זה. גידול הפעילות הקמעונית בא לידי ביטוי גם ברכישת בנקים קטנים על ידי קבוצות בנקאיות שעיקר פעילותן מתמקדת במגזר זה: קבוצת "הבינלאומי" רכשה את "יו-בנק" בדצמבר 2004 ואת "בנק אוצר החייל" באוגוסט 2006; וקבוצת "המזרחי-טפחות" רכשה את "בנק יהב" במארס 2007. רכישות אלה ממחישות את המגמה של הבנקים, בעיקר הבינוניים, להגדיל את נתח השוק שלהם בפעילות הקמעונית. מגמה זו נבעה גם מהצורך של הבנקים להגדיל ולשפר את מערך הייעוץ וההפצה ומתן השירותים לציבור לקוחותיהם, בעקבות החלת "חוק בכר", המאפשר הן למערכת הבנקאות והן למוסדות פיננסיים אחרים לספק שירותים אלה. באותו כיוון פעל גם יישום הוראת ניהול בנקאי תקין 325 בדבר ניהול מסגרות אשראי²⁵, בהניעו את הבנקים להעמיד ללקוחות המגזר הקמעוני אשראי נוסף לזמן קצוב, כדי למנוע חריגה ממסגרות האשראי בעת החלת ההוראה, כפי שמפורט להלן:

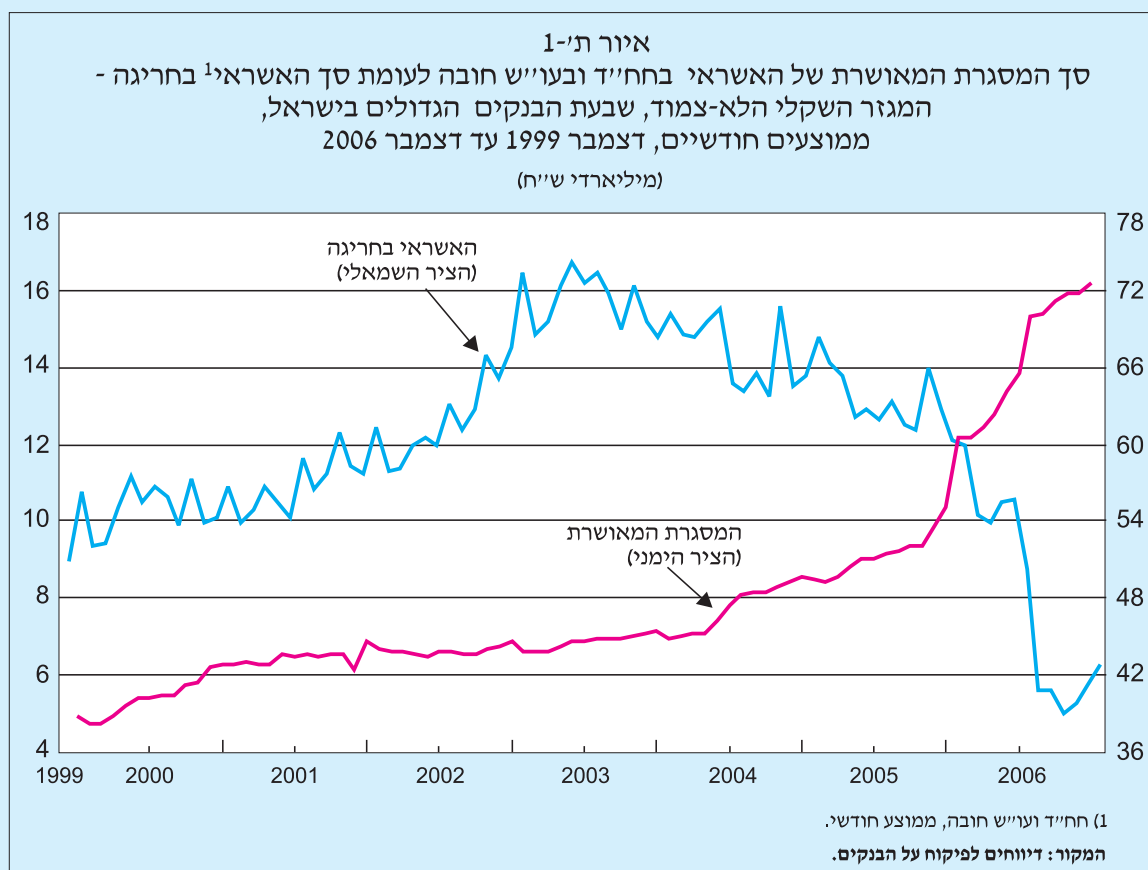
²⁴ סך פיקדונות הציבור בשלוחות חו"ל עלו ב-2006 בכ-13.3% והסתכמו בסופה בכ-27.6 מיליארדי דולרים, לעומת 24.3 מיליארדים בסוף 2005. הפיקדונות מבנקים עלו בשיעור של 5.8%. הפיקדונות מהבנקים הישראליים גדלו ב-8.2%.

²⁵ על פי הוראה זו קובעים הבנקים לכל לקוח מסגרת אשראי המתאימה לצרכיו, לכושר ההחזר שלו ולביטחונו, על בסיס ניתוח מתועד. מחשש כי הבנקים לא יספיקו להיערך להוראה בהתאם ולהסדיר עם כל הלקוחות את הסכם המסגרת כנדרש, נדחה היישום מ-1.1.2006 ל-1.7.07.

תיבה א'-1

מסגרות האשראי בחשבונות העו"ש והחח"ד

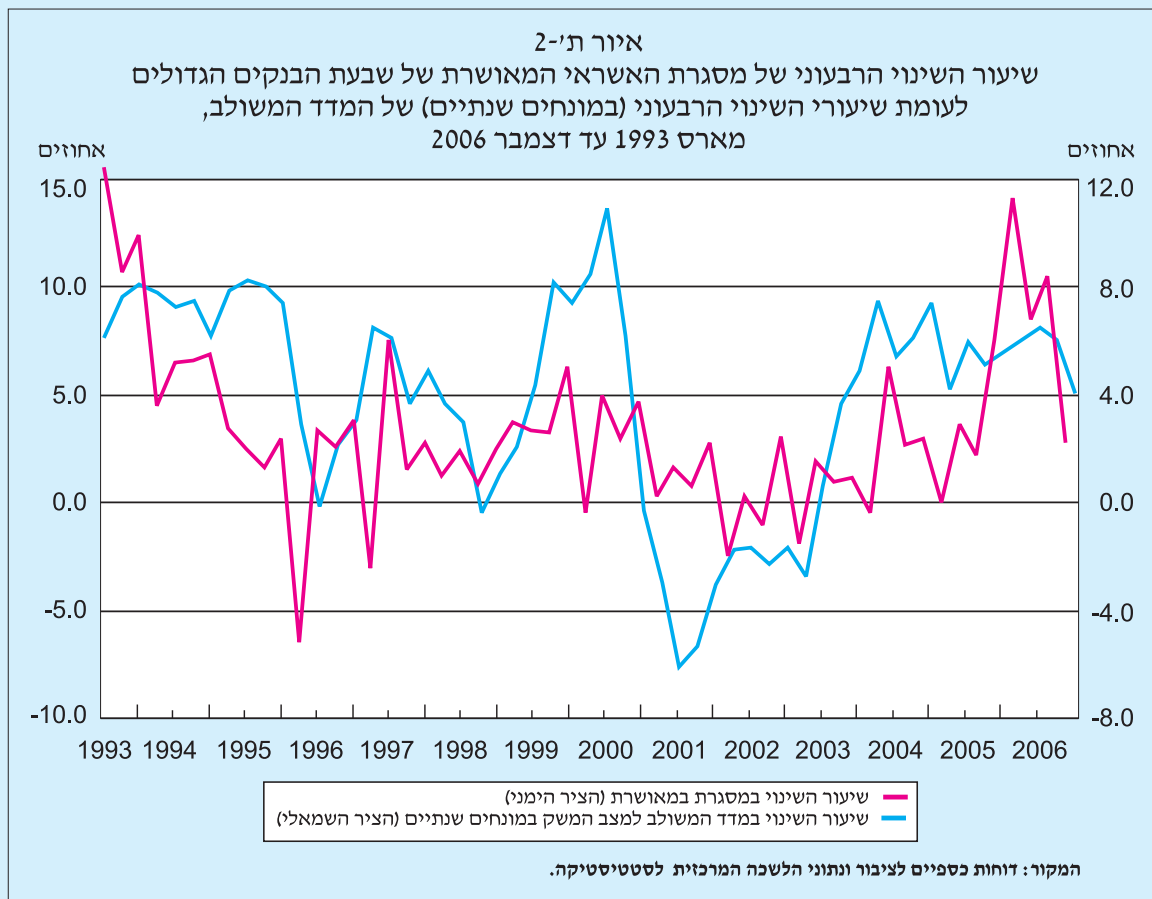
במהלך שנת 2005 פורסמה הוראה 325 בדבר ניהול מסגרות אשראי בחשבונות עובר ושב וחח"ד¹, שעל פיה נדרשים הבנקים שלא לאשר ללקוחותיהם חריגות ממסגרת האשראי בחשבונות אלו. אם הבנק והלקוח מעוניינים בהגדלת אשראי זה, על הבנק להגדיל את המסגרת ולא לאפשר חריגה ממנה. ב-17.12.06 פרסם הפיקוח על הבנקים תיקון להוראה, המתיר לבנקים לכבד צ'קים וחייבים גם אם החשבון נמצא בחריגה קטנה – עד אלף ש"ח – ובלבד שהחריגה לא תימשך. נוסף על כך הוארכה התקופה שבה מותר לבנקים להעמיד מסגרות חד-צדדיות ללקוחות שטרם הסדירו מסגרת אשראי כלשהי בחשבונם, עד 1.7.07 (במקום 1.1.07).

¹ טיוטת ההוראה פורסמה כבר במהלך 2004.

במסגרת היערכות התאגידים הבנקאיים לקראת יישום ההוראה הוגדלו מסגרות האשראי², הוענקו מסגרות חד-צדדיות, והוסדרו פתרונות ההולמים את הצרכים ואת יכולת ההחזר של לקוחות הבנקים. בעקבות שינויים הסדרתיים אלו גדלו מסגרות האשראי במהירות בשנים 2005 ו-2006 בשיעורים של 11% ו-32%, בהתאמה (לעומת שיעור גידול שנתי ממוצע 5% בשנים 2000 עד 2004), ובדצמבר 2006 הן עמדו על כ-73 מיליארדי ש"ח (איור ת'1). כתוצאה מהגידול הרב של מסגרות האשראי, ירד היקף החריגה ממסגרות האשראי במהלך השנתיים האחרונות בכ-50% (מ-13.75 מיליארדי ש"ח בדצמבר 2004 ל-6.3 מיליארדים בדצמבר 2006).

כללית ניתן לצפות לקשר חיובי בין מחזורי העסקים במשק לבין השינויים במסגרות האשראי העומדות לרשותם של לקוחות הבנקים: בתקופות של גאות גדלים הן הביקוש לאשראי והן היצעו; גידול הביקוש נובע מהשיפור במצב הכלכלי ומריבוי ההשקעות במשק, וגידול ההיצע נובע מהשיפור בכושר ההחזר

² סך המסגרות המאושרות גדלו, כפועל יוצא הן מגידול הפעילות במשק והן מיישום הוראה 325.

³ במבחנים סטטיסטיים (גרנג'ר) נמצא, שבפיגור של רביע אחד המדד המשולב משפיע על מסגרות האשראי, אך, כצפוי – בכיוון ההפוך.

של הלווים (באיכות האשראי), המצמצם את הסיכון שהבנק נוטל על עצמו בהעמדת האשראי. שני תהליכים אלה מובילים להאצה בהרחבת מסגרות האשראי על ידי הבנק. בתקופות של שפל יורדים הביקוש לאשראי והיצע האשראי, ולכן יורד גם היקף מסגרות האשראי (איור ת'2-2). קשר חיובי זה התקיים בבנקאות הישראלית מ-1993 ועד היום. באמצע 2005 נוסף גורם חדש – "השפעת הוראה 325", שהביאה להגדלה ניכרת של מסגרות האשראי הן על ידי בנקים והן על ידי חברות כרטיסי האשראי שלהם. נראה כי העלייה במסגרות האשראי הייתה מעבר לגידול הנגזר מצמיחת המשק, ולפיכך אנו צופים כי היא תקטין את ההסתברות להריגה ממסגרות האשראי.

ב. ההתפתחויות העיקריות בפעילות החוץ-מאזנית

הפעילות החוץ-מאזנית טומנת בחובה סיכון אשראי בגין התחייבויות הלקוחות כלפי הבנק בעיקר בשני אפיקים:

(1) עסקאות במכשירים פיננסיים חוץ-מאזניים שבהן הסכום הנקוב מייצג סיכון אשראי. פעילות זו כוללת אשראי תעודות, ערבויות²⁶ והתחייבויות למתן אשראי שאושר ועדיין לא ניתן²⁷. מרבית העסקאות המשתייכות לפעילות זו הן מסגרות חח"ד ומסגרות אשראי אחרות לציבור שטרם נוצלו, וכן התחייבויות בלתי חוזרות למתן אשראי שאושר ועדיין לא ניתן, המהוות כ-31% וכ-25% מכלל הפעילות, בהתאמה (לוח א'-6). הפעילות במכשירים הפיננסיים החוץ-מאזניים כרוכה בחשיפה לסיכון אשראי. הודות למגמות החיוביות המתמשכות במשק הישראלי בשלוש השנים האחרונות פחתו הסיכון ואי-הוודאות הגלומים במתן ערבויות והתחייבויות על ידי הבנק, והיקף עסקאות אלו גדל בכ-13% – כשיעור הגידול אשתקד. הגידול הרב ביותר, 20%, נרשם בעסקאות למתן ערבויות והתחייבויות אחרות²⁸. כמו כן גדלו בכ-18% מסגרות החח"ד ומסגרות האשראי האחרות לציבור שלא נוצלו – ככל הנראה בהשפעת הגדלתן של מסגרות האשראי בעקבות הוראה 325²⁹ (איור ת'1-1).

²⁶ ערבויות להבטחת אשראי, ערבויות לרוכשי דירות וערבויות אחרות והתחייבויות אחרות על חשבון לקוחות.

²⁷ מסגרות אשראי של כרטיסי אשראי שלא נוצלו, יתרות בלתי מנוצלות של מסגרות אשראי בחח"ד, התחייבויות בלתי חוזרות לתת אשראי שאושר ועדיין לא ניתן והתחייבויות בלתי חוזרות להוצאת ערבויות.

²⁸ אלו הן ערבויות והתחייבויות על חשבון לקוחות שאינן כוללות ערבויות להבטחת אשראי או ערבויות לרוכשי דירות.

²⁹ לפירוט והרחבה ראו תיבה א'-1.

לוח א'-6

עסקאות במכשירים פיננסיים חוץ-מאזוניים שבהן הסכום הנקוב מייצג סיכון אשראי, חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, 2004 עד 2006

	התפלגות		שיעור השינוי		היתרות לסוף שנה		
	2006	2005	2006	2005	2006	2005	
	(אחוזים)		(אחוזים)		(מיליארדי ש"ח)		
אשראי תעודות	1.9	2.2	2.8	-2.0	6	6	7
ערבויות להבטחת אשראי	6.7	7.0	6.8	8.2	22	20	17
ערבויות לרכשי דירות	6.3	7.1	7.9	0.0	20	20	20
ערבויות והתחייבויות אחרות	10.2	9.6	9.8	19.9	33	27	25
התחייבויות בלתי חוזרות למתן אשראי שאושר ועדיין לא ניתן	24.6	24.6	21.3	13.5	79	70	53
התחייבויות להוצאת ערבויות	5.8	5.6	5.5	17.8	19	16	14
מסגרות חו"ד ומסגרות אשראי אחרות לציבור שלא נוצלו	30.8	29.6	30.3	18.1	99	84	76
מסגרות אשראי של כרטיסי אשראי שלא נוצלו	13.7	14.3	15.6	8.6	44	41	39
סך הכול	100.0	100	100	13.4	322	284	251

המקור: דוחות כספיים לציבור.

(2) פעילות במכשירים נגזרים³⁰. החוזים המשתייכים למכשירים הנגזרים נחלקים על פי חשיפתם לסיכון הבסיס לארבע קבוצות: חוזי ריבית³¹, חוזי מטבע חוץ, חוזים בגין מניות וחוזי סחורות ואחרים. השימוש במכשירים נועד למספר שימושים: (1) נגזרים מגדרים³²; (2) נגזרים לניהול נכסים והתחייבויות (ALM – Assets Liabilities Management³³); (3) נגזרים אחרים³⁴; (4) נגזרי אשראי³⁵ וחוזי החלפת מטבע חוץ Spot.

הפעילות במכשירים נגזרים התרחבה במהלך 2006 בכ-6%, הסתכמה בכ-1,096 מיליארדי ש"ח ערך נקוב והקיפה את כל סוגי החוזים (לוח א'–7). הגידול הרב ביותר, כ-21%, נרשם בחוזים המסווגים כ"חוזים אחרים" (חוזים בגין מניות ו"חוזי

לוח א'–7

התפלגות היתרות במכשירים הנגזרים,

חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, דצמבר 2005 לעומת דצמבר 2006

(מיליארדי ש"ח)¹

	2006				2005			
	סך הכול	חוזים אחרים ²	חוזי מטבע	חוזי ריבית	סך הכול	חוזים אחרים ²	חוזי מטבע	חוזי ריבית
הפועלים	472	40	247	186	433	34	228	172
לאומי	232	34	135	63	255	32	144	78
דיסקונט	101	17	58	26	105	9	76	20
מזרחי-טפחות	139	27	80	31	107	19	69	19
הבינלאומי	152	57	87	8	135	50	76	9
סך הכול	1,096	175	607	314	1,035	145	592	297

(1) במונחי קרן עיונית, במחירים שוטפים.

(2) חוזים בגין מניות, חוזי סחורות ואחרים.

המקור: דוחות כספיים לציבור.

³⁰ עסקאות המיוצגות בסכום הנקוב ברוטו לפני המרה לשווה הערך המאוני.

³¹ חוזים לרכישת/מכירת שקלים הצמודים למדד המחירים לצרכן בישראל תמורת שקלים לא צמודים, או חוזי ריבית אחרים.

³² נגזר שהנהלת הבנק מייעדת אותו לגידורים ובתנאי שהוא כשיר לכך. זאת כאשר אופי החשיפה לסיכונים של המגדר זהה לאלה של המגודר. הפריט המגודר צריך להיות מזוהה ספציפית. בתחילת הגידור קיים תיעוד פורמלי של יחס הגידור ושל המטרה והאסטרטגיה של ניהול הסיכונים של התאגיד הבנקאי ביצירת הגידור, לרבות זיהוי המכשיר המגדר, הפריט המגודר, מהות הסיכון המגודר והערכת האפקטיביות של המכשיר המגדר בקיוזו החשיפה לשינויים בשווי ההוגן של הפריט המגודר שניתן לייחס אותה לסיכון המגודר. נדרש בסיס סביר להערכת האפקטיביות של המכשיר המגדר.

³³ נגזר שהנהלת הבנק רואה בו מגדר אך אין הוא עומד בתנאי הגידור שנקבעו בגילוי הדעת.

³⁴ נגזר שאינו מגדר ואינו ALM.

³⁵ חוזה המעביר סיכון אשראי מקונה למוכר. נגזרי אשראי יכולים ללבוש צורות שונות – אופציות להגנה על כשל אשראי, שטר לכיסוי חלקי של סיכון האשראי, SWAP לכיסוי מלא של הסיכון וכו'.

סחירות ואחרים"). הפעילות בחוזים בגין מניות³⁶ עלתה במקביל לגידול מחזורי המסחר בבורסה לניירות ערך בתל אביב: מחזור המסחר היומי באופציות על מדד ת"א-25 גדל בשנת 2006 ב-20% (לעומת 65% אשתקד) והסתכם בכ-305 אלף יחידות.

4. תיק נכסי הציבור והיצע פיקדונות הציבור למערכת הבנקאות

תיק נכסי הציבור מכיל את סך הנכסים הפיננסיים של האוכלוסייה בישראל שמנוהלים על ידי מתווכים פיננסיים – בנקים מסחריים, חברות ביטוח, קרנות פנסיה, קופות גמל וכד' – או במישרין דרך שוק ההון. במהלך 2006 נמשכה מגמת הגידול בתיק הנכסים של הציבור, מגמה שהחלה לפני כשלוש שנים. ערך הנכסים הפיננסיים של הציבור הסתכם בכ-1,860 מיליארדי ש"ח – עלייה של כ-11.6% לעומת אשתקד (לוח א'-8). השנה פעלו על סך נכסי הציבור והתפלגותו שתי השפעות עיקריות: השפעת ההכנסה פעלה להגדלת נכסי הציבור, בעיקר הודות לצמיחה המואצת בפעילות המשקית; השפעת התחלופה, פעלה, בהמשך למגמה של השנים האחרונות, בעיקר לשינוי ההתפלגות בין הנכסים המופקדים במערכת הבנקאית (נכסים לא סחירים) לאלה המנוהלים מחוץ לה (נכסים סחירים)³⁷. בשלוש השנים האחרונות גברה השפעת התחלופה בעיקר בשל שיעורי תשואה צפויים גבוהים יחסית ששררו בשוקי הכספים וההון (לעומת שיעורי תשואה נמוכים יחסית שהוצעו על ידי מערכת הבנקאות). כתוצאה מהשפעה זו חלק הנכסים הפיננסיים של הציבור המופקדים בבנקים בישראל עמד בסוף השנה על כ-31.3% בלבד (למרות עלייה של 5.1% בהיקפם ביחס לאשתקד), ואילו חלקם של הנכסים הפיננסיים הסחירים עמד על כ-39.3% – גידול של 20.4% ביחס לשנת 2005 (איור א'-12). לגידול חלקם של הנכסים הסחירים בסך התיק הפיננסי של הציבור תרמו גם מספר רפורמות – הרפורמה בפנסיה, שינוי שיטת השערוך של הנכסים הלא-סחירים שבידי קופות הגמל; ביטול תקרת המק"ם. התפתחויות אלו תורמות להעמקה ולשכלול של שוק ההון, וכן להקטנת מעורבות הבנקים בניהול נכסי הציבור³⁸. אשר להתפתחות פיקדונות הציבור במערכת הבנקאית על פי מגזרי ההצמדה – ניכר גידול של 9.2% במגזר השקלי הלא-צמוד וגידול של 7.0% במגזר המט"ח³⁹, לעומת ירידה של 6.5% במגזר השקלי הצמוד. גידול הפיקדונות השקליים הלא-צמודים נבע בעיקר מהירידה המתמשכת באי-הוודאות האינפלציונית, שהתבטאה בירידה בסטיית התקן של הציפיות לאינפלציה (איור א'-8). לעומת זאת גידולן של יתרות הפיקדונות במגזר

³⁶ מבוסס על הסקירה השנתית של הבורסה לניירות ערך בשנת 2006.

³⁷ השינוי שחל בתמהיל תיק הנכסים הפיננסיים של הציבור בישראל הוא חלק ממגמה עולמית – ירידה מתמדת בשיעור הפיקדונות, אגרות החוב ותוכניות חיסכון המנוהלים באמצעות המערכת הבנקאית בסך תיק הנכסים הפיננסיים של הציבור. המקור: Global financial stability report: Market Developments and issues – April 2005, International Monetary Fund.

³⁸ גם לרפורמה במס, המבטלת את יתרון המס שהיה להשקעה בפיקדונות שקליים לא צמודים ובתוכניות חיסכון לעומת השקעה באג"ח, הייתה השפעה ניכרת על הרכב תיק הנכסים של הציבור, בתרומתה לעליית חלקם של הנכסים הסחירים בתיק.

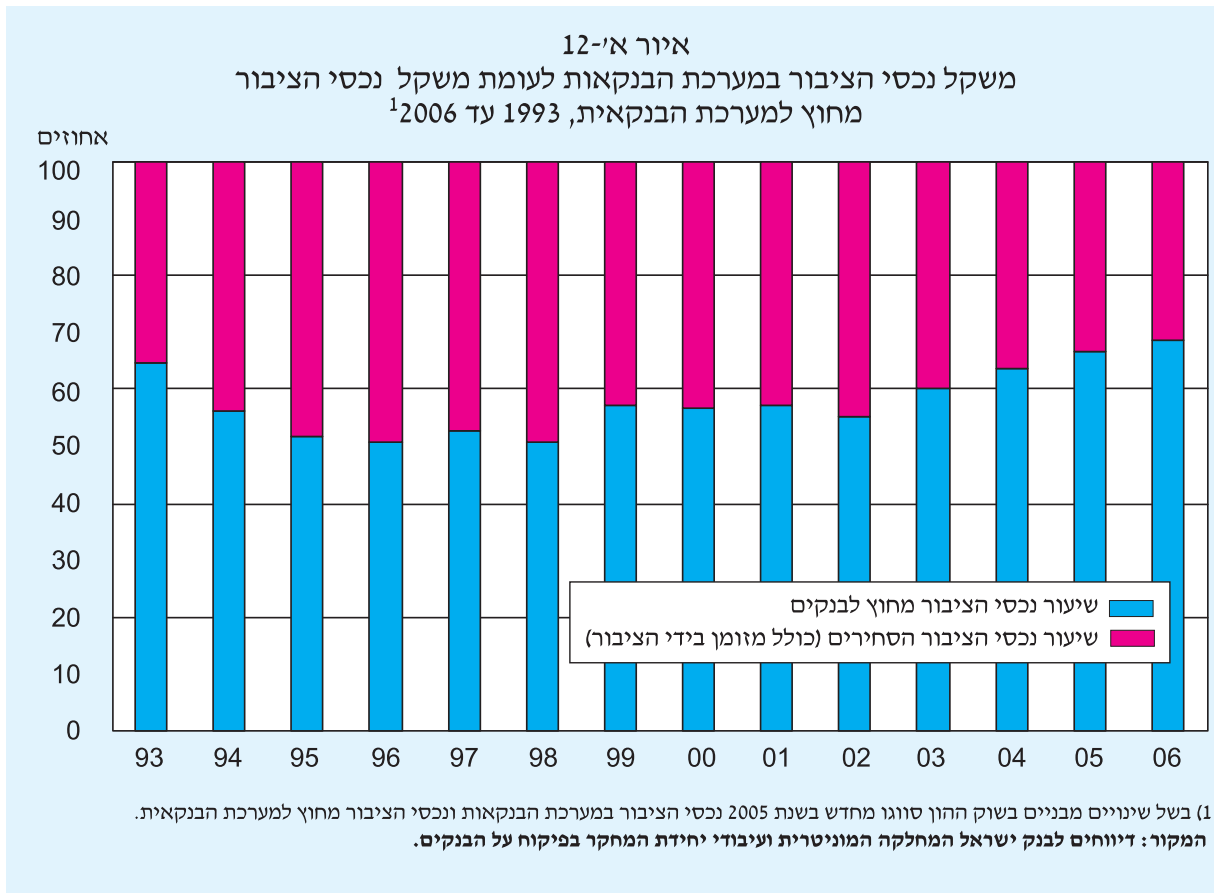
³⁹ צמוד למט"ח ונקוב במט"ח.

לוח א'-8
תיק הונכסים הפיננסיים של הציבור¹ בבנקים ושל לא-בנקים, עד 2002

שיעור השינוי		ההתפלגות					היתרות				
2006	2005										
לעומת	לעומת	2006	2005	2004	2003	2002	2006	2005	2004	2003	2002
2005	2004										
(מיליארדי ש"ח)											
(מיליארדי דצמבר 2003)											
(אחוזים)											
5.1	5.2	31.3	33.2	36.2	39.9	44.7	581.5	553.5	526.2	523.6	519.4
9.2	39.4	17.9	18.3	15.1	21.2	22.5	333.4	305.3	219.0	278.0	261.2
7.1	18.2	6.8	7.1	6.9	7.0	7.5	127.4	119.0	100.7	91.9	86.9
-6.5	-3.9	6.5	7.7	9.2	11.7	14.7	120.8	129.2	134.5	153.7	171.3
8.8	-9.9	3.3	3.4	4.3	4.6	5.7	61.5	56.5	62.7	60.8	66.7
20.4	17.9	39.3	36.4	35.4	31.2	27.1	731.3	607.2	514.8	409.5	314.5
27.9	33.3	18.2	15.9	13.7	12.4	9.1	339.1	265.1	198.9	163.1	106.1
18.6	18.1	12.9	12.1	11.7	10.5	8.7	239.4	201.9	170.9	138.2	101.2
8.7	-3.3	8.2	8.4	10.0	8.2	9.2	152.4	140.2	145.0	108.0	107.2
1.9	17.4	1.1	1.3	1.2	1.2	1.3	21.3	20.9	17.8	16.2	15.3
8.4	22.8	28.3	29.1	27.2	27.7	26.9	526.7	486.1	395.8	363.6	312.6
11.6	14.7	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	1,860.8	1,667.7	1,454.6	1,312.9	1,161.8
1. נכסי הציבור המופקדים בנקים ¹ פקידונות שקליים לא-צמודים ³ פקידונות במט"ח וצמודים למט"ח ⁴ פקידונות צמודים ⁵ מות: פקידונות בנקים של מוסדות גמל, פנסיה וביטוח ⁶ 2. נכסי הציבור המסויים מזירת ⁷ אג"ח סחירות ומק"ם ⁸ השקעות תושבי ישראל בחו"ל 3. מזומן בידי הציבור 4. נכסי מוסדות גמל, פנסיה וביטוח (ללא פקידונות בנקים) ⁹ סך כל נכסי הציבור: 1+2+3+4											

1. נכסי הציבור המופקדים בבנקים²
2. נכסי הציבור המופקדים בבנקים³
3. נכסי הציבור המופקדים בבנקים⁴
4. נכסי הציבור המופקדים בבנקים⁵
5. נכסי הציבור המופקדים בבנקים⁶
6. נכסי הציבור המופקדים בבנקים⁷
7. נכסי הציבור המופקדים בבנקים⁸
8. נכסי הציבור המופקדים בבנקים⁹
9. נכסי הציבור המופקדים בבנקים¹⁰
10. נכסי הציבור המופקדים בבנקים¹¹

המט"ח, בשיעור של כ-7%, נבע בעיקר מעליית ריבית הליבור על הדולר – בעקבות עלייתה של ריבית הבנק המרכזי בארה"ב (איור א'–9) – אך גם מצמיחתם של מוצרי השקעה מובנים (Structured Products⁴⁰), שהסיטו חלק מנכסי הציבור לעבר מגזר זה. יתרות פיקדונות המט"ח גדלה למרות הייסוף בשער השקל כנגד הדולר (שקוּזו חלקית על ידי פיתוח השקל מול סל המטבעות (לוח א'–8, איור א'–12).

5. השקעות הבנקים בחברות בנות

התמורות במדיניות הבנקים העומדים בראש הקבוצה בפעילות בתחומים השונים מתבטאות בשינויים בהשקעותיהם בחברותיהם המוחזקות⁴¹ (לוח א'–9). שני תחומי הפעילות שההשקעה בהם גדלה במידה ניכרת בשנת 2006, הם שוק ההון (חיתום וניהול) ושוק כרטיסי האשראי. המעבר להשקעה בתחומים אלו התבקש על רקע גידולן של תשואת ההשקעה ושל התשואה המותאמת לסיכון (הנמדדת באמצעות מדד שארפ).

⁴⁰ על פי אומדן של יחידת המחקר בפיקוח על הבנקים, סך יתרת הפיקדונות המובנים בחמש הקבוצות הבנקאיות עמד בדצמבר 2006 על כ-23.8 מיליארדי ש"ח.

⁴¹ ההשקעה בחברות מוחזקות מתחלקת להשקעה בחברות מאוחדות – שדוחותיהן מאוחדים עם התאגידים הבנקאיים, ולהשקעה בחברות כלולות – שהיא על בסיס השווי המאזני.

לוח א'-9

ההשקעה והתרומה לרווח בחברות המוחזקות של הממש הקבוצות הבנקאיות ובבנק עצמו, ער 2006

השקעה והתרומה לרווח בחברות המוחזקות של הממש הקבוצות הבנקאיות ובבנק עצמו, ער 2006	ההשקעה		בספרים לסוף שנה		שיעור השינוי		התרומה לרווח בקרן		שיעור השינוי		התפלגות ההשקעות		תשואת ההשקעה		תשואת ההשקעה לתקופה 2006-1996		יחס ממוצע		מדר לסטיית		מדר לסטיית	
	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005
א. החברות המאוחזרות העיקריות	(מיליוני ש"ח)		(מיליוני ש"ח)		(מיליוני ש"ח)		(מיליוני ש"ח)		(מיליוני ש"ח)		(מיליוני ש"ח)		(מיליוני ש"ח)		(מיליוני ש"ח)		(מיליוני ש"ח)		(מיליוני ש"ח)		(מיליוני ש"ח)	
	2006		2005		2006		2005		2006		2005		2006		2005		2006		2005		2006	
בנקים מסחריים	3,426	3,937	6.3	14.9	3,937	3,426	14.9	3,937	3,426	14.9	3,937	3,426	14.9	3,937	3,426	14.9	3,937	3,426	14.9	3,937	3,426	14.9
בנקים למשכנתאות	3,344	2,777	-33.8	-17.0	2,777	3,344	-33.8	2,777	3,344	-33.8	2,777	3,344	-33.8	2,777	3,344	-33.8	2,777	3,344	-33.8	2,777	3,344	-33.8
החזקות, השקעות ואחרות ³	7,225	7,790	2.7	7.8	7,790	7,225	7.8	7,790	7,225	7.8	7,790	7,225	7.8	7,790	7,225	7.8	7,790	7,225	7.8	7,790	7,225	7.8
חברות בנקאיות ופיננסיות בחו"ל ⁶	10,672	10,802	11.6	1.2	10,802	10,672	1.2	10,802	10,672	1.2	10,802	10,672	1.2	10,802	10,672	1.2	10,802	10,672	1.2	10,802	10,672	1.2
שווקי ההון (חיתום וניהול)	1,012	1,923	10.7	90.0	1,923	1,012	90.0	1,923	1,012	90.0	1,923	1,012	90.0	1,923	1,012	90.0	1,923	1,012	90.0	1,923	1,012	90.0
כרטיסי אשראי	1,308	1,801	15.6	37.7	1,801	1,308	37.7	1,801	1,308	37.7	1,801	1,308	37.7	1,801	1,308	37.7	1,801	1,308	37.7	1,801	1,308	37.7
ליסינג	224	230	3.7	2.7	230	224	2.7	230	224	2.7	230	224	2.7	230	224	2.7	230	224	2.7	230	224	2.7
סך כל החברות המאוחזרות העיקריות	27,211	29,260	0.3	7.5	29,260	27,211	7.5	29,260	27,211	7.5	29,260	27,211	7.5	29,260	27,211	7.5	29,260	27,211	7.5	29,260	27,211	7.5
ב. החברות הכלולות העיקריות	(מיליוני ש"ח)		(מיליוני ש"ח)		(מיליוני ש"ח)		(מיליוני ש"ח)		(מיליוני ש"ח)		(מיליוני ש"ח)		(מיליוני ש"ח)		(מיליוני ש"ח)		(מיליוני ש"ח)		(מיליוני ש"ח)		(מיליוני ש"ח)	
בנקים מסחריים ⁴	930	1,254	15.7	34.8	1,254	930	34.8	1,254	930	34.8	1,254	930	34.8	1,254	930	34.8	1,254	930	34.8	1,254	930	34.8
חברות ריאליטות וביטוח ⁵	1,625	400	8.0	-75.4	400	1,625	-75.4	400	1,625	-75.4	400	1,625	-75.4	400	1,625	-75.4	400	1,625	-75.4	400	1,625	-75.4
החזקות, השקעות, פיננסיות ואחרות (כולל חו"ל)	1,407	1,435	13.8	2.0	1,435	1,407	2.0	1,435	1,407	2.0	1,435	1,407	2.0	1,435	1,407	2.0	1,435	1,407	2.0	1,435	1,407	2.0
סך כל החברות הכלולות העיקריות	3,962	3,089	11.8	-22.0	3,089	3,962	-22.0	3,089	3,962	-22.0	3,089	3,962	-22.0	3,089	3,962	-22.0	3,089	3,962	-22.0	3,089	3,962	-22.0
סך כל החברות המאוחזרות העיקריות	31,173	32,349	1.6	3.8	32,349	31,173	3.8	32,349	31,173	3.8	32,349	31,173	3.8	32,349	31,173	3.8	32,349	31,173	3.8	32,349	31,173	3.8
חברות שאינן עיקריות ⁷	2,684	4,344	49.7	65.2	4,344	2,684	65.2	4,344	2,684	65.2	4,344	2,684	65.2	4,344	2,684	65.2	4,344	2,684	65.2	4,344	2,684	65.2
סך כל החברות המאוחזרות	33,857	36,783	4.3	8.6	36,783	33,857	8.6	36,783	33,857	8.6	36,783	33,857	8.6	36,783	33,857	8.6	36,783	33,857	8.6	36,783	33,857	8.6
הבנק עצמו ⁸	13,985	16,707	17.3	19.5	16,707	13,985	19.5	16,707	13,985	19.5	16,707	13,985	19.5	16,707	13,985	19.5	16,707	13,985	19.5	16,707	13,985	19.5

(1) רווח בחברות המוחזקות כולל "רווחים מפעילות רגילות ורווחים מפעילות בלתי רגילות" ואינו כולל דיבידנדים או תמורה ממחירת החזקות עורפות.

(2) התשואה הממוצעת חלקי סטיית התק מודדת את התשואה על ההשקעה המוחזקת לסיכון הכרוך בה.

(3) ב"חזקות, השקעות ואחרות" נכללים לקידום עסקים ולמימון השקעות וכן חברות החזקה והשקעות וחברות פיננסיות אחרות, בעיקר של "בנק הפועלים".

(4) החזקות בנק דיסקונט בבנק הבינלאומי לא נוכו מסך החזקות וההתרחבות לרווח.

(5) התשואה בהשקעות בחברות אלו מוטה כלפי מטה, שכן ההשקעה בחברות לא בבנקאות אנה חייבת בשמירה על יחס הון מוערך, ולפיכך יכול ההון המושקע בהן לשמש במלואו לפעילות בנקאית המניבה רווח, שלא הבא בחשבון התשואה לעלי.

(6) התרומה לרווח התק והתשואה של ההשקעה בחברות בנקאיות ופיננסיות בחו"ל בשנת 2006 מוטה במידה ניכרת כלפי מטה, בשל מאון שלילי מהותי ברווח בתחום זה בבנק דיסקונט.

(7) חברות מחזקות שאינן מפורטות כחברות עיקריות בבאור 6 ברווחים מספיים לצבור.

(8) ההשקעה בבנק עצמו נגזרת מהתפתח השקעה בחברות המוחזקות, לפי תשוי המאונ, מסך ההון, תעצמי והיא שונה מהגדרת ההון תעצמי לצורך חישוב סעיף 23-א' לחוק הבנקאות (רישוי), התרומה לרווח התק בבנק עצמו חושבה כרווח התק מפעילות רגילות לאחר מסי בחישוב רווח רגיל, על בסיס בנק. זהו למעשה הרווח התק מפעילות רגילות (ושאין רגילות) של הבנק, בניכוי חלק (נס) ברווחים מפעילות רגילות ורווחים בלתי רגילים של כל החברות המוחזקות (עיקריות ולא עיקריות).

(9) מדר Sharpe חושב על פני תקופה 2006-1996.

(10) הסעיף מוין מחושי ואינו כולל את רווחי פעילות בנק מישכן בעקבות מיוג הבנק לתוך בנק הפועלים ב-31.12.2004 בשנת 2004 נכלל הרווח בגין פעילות תיק המשכנתאות של מישכן בבנק הפועלים. רווח זה הסתם ב-110 מיליוני ש"ח.

המקור: דוחות מספיים לצבור.

השיפור בביצועי הפעילות בשוק ההון נבע בעיקר מהגיאומטריה הכלכלית ומהרפורמות בתחום שוק ההון. לעומת זאת נבע גידול הפעילות בכרטיסי אשראי מהגורמים הבאים: זמינות השימוש בכרטיסי אשראי בבתי עסק, שהפכה את כרטיסי האשראי למוצר תחליפי לאמצעי תשלום מסורתיים (מזומן, צ'קים, חיובים על פי הרשאה ועוד); השכיחות של רכישות ותשלומים באמצעות כרטיסי אשראי בטלפון ובאינטרנט; הפקת כרטיסי אשראי "מתגלגלים" (revolving) בעלי מסגרת אשראי תחליפית לאשראי הבנקאי. לעומת גידול ההשקעה בתחומי הפעילות האמורים, ירדה ההשקעה בבנקים למשכנתאות. ירידה זו היא תוצאה המגמה של מיזוג הבנקים למשכנתאות עם הבנקים המסחריים⁴², במטרה לחסוך בהוצאות התפעוליות בגין תחום פעילות זה⁴³ ולנצל יתרונות לגודל ולמיגוון (economics of scope). הפעילות בחו"ל ממשיכה גם השנה להיות תחום הפעילות המרכזי שהבנקים משקיעים בו. בתחום זה ניכרת מגמה של הגדלת⁴⁴ פעילות הבנקים בעיקר במדינות מתפתחות, שבהן הם נהנים מיתרון יחסי על פני הבנקים המקומיים במתן אשראי לפירמות עסקיות ולקמעונים. אף שבחו"ל נפתחות בפני הבנקים אפשרויות פעילות נוספות על הפעילויות בישראל (בעיקר במגזר העסקי), שיערוך ההשקעה הכללית בתחום זה ירד מעט, בהשפעת שינויי שער החליפין.

להלן נתמקד בפעילות הבנקים בתחום החברות הבנקאיות והפיננסיות בחו"ל ובתחום החברות לכרטיסי אשראי. בתחומים אלו הגדילו הבנקים, כאמור, את פעילותם. מבחינת התפלגות ההשקעות, החברות הבנקאיות והפיננסיות בחו"ל מחזיקות בנתח השוק הגדול ביותר – כ-29% מסך ההשקעות (לוח א'–9). לעומת זאת הניב תחום כרטיסי האשראי שיעורי צמיחה וביצועים גבוהים במיוחד, ומה עוד שבשנת 2006 פרסמו החברות לכרטיסי אשראי, לראשונה, דוחות כספיים נפרדים, המאפשרים ניתוח מעמיק יותר של תחום זה.

א. הפעילות בחוץ לארץ

הבנקים הישראליים פועלים בחו"ל הן באופן ישיר והן באמצעות חברות בנות בנקאיות, סניפים, סוכנויות ונציגויות. בשנת 2006 פעלו בחו"ל כ-147 משרדים שונים של השלוחות (לעומת 110 בסוף 2005)⁴⁵, 59% מהם משרדים של חברות בנות (לוח א'–10). שלוחות אלו ממוקמות בעיקר במרכזים כלכליים באירופה (בשווייץ, בגרמניה, באנגליה, בצרפת ועוד); בארה"ב; בדרום אמריקה (בארגנטינה, בברזיל, בצ'ילה); בדרום אפריקה; באוסטרליה; וכן במרכזים גדולים של בנקאות חוץ (Off

⁴² משכן בפועלים בשנת 2003, טפחות במזרחי בשנת 2004, "הבינלאומי למשכנתאות" ו"עצמאות" ב"בינלאומי" בשנת 2005.

⁴³ עדות למגמה זו ניתן לראות בגידול הניכר של ההשקעה בבנק עצמו, ובהתאם לכך לשיפור ניכר של התשואה להשקעה בבנק עצמו.

⁴⁴ בעיקר "פועלים" ו"לאומי".

⁴⁵ עיקר העלייה במספר המשרדים נבע מרכישת "בנק פוזיטיף" (תורכיה) על ידי "בנק הפועלים", וכן מרכישת "בנק לאומי רומניה" (לשעבר יורם בנק ס.א). על ידי "בנק לאומי".

לוח א'–10

מספר השלוחות הבנקאיות בחו"ל: סניפים, משרדים ומשרות, 1991 עד 2006

השנה	סך המשרדים	מספר הסניפים והנציגויות ¹	מספר המשרדים של החברות הבנות ²	מספר המשרות ³
ממוצע 1991–1995	120	72	48	2,827
ממוצע 1996–2000	97	63	34	2,084
ממוצע 2001–2005	114	63	51	2,413
2004	120	64	56	2,502
2005	110	63	47	2,296
2006	147	61	86	3,050

(1) סניפים ונציגויות של תאגידים בנקאיים ישראלים בחו"ל.

(2) סניפים של החברות הבנות בחו"ל.

(3) לא כולל שעות נוספות.

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים.

Shore Banking). אולם בשנתיים האחרונות עיקר הפעילות בחו"ל מתמקדת בפתיחת סניפים וברכישת בנקים מקומיים במדינות מתפתחות, ששיעורי הצמיחה בהן גבוהים. כך, למשל, השלים "בנק לאומי" בשנת 2006 את רכישתו של "בנק לאומי רומניה"⁴⁶ (לשעבר יורם בנק ס.א). "בנק הפועלים" השלים במהלך שנה זו את רכישת "Bank Pozitif Kredi Ve Kalkinma Bankasi Anonim Sirketi" (להלן: "בנק פוזיטיף"), הפועל בתורכיה ומתמחה בתחום הבנקאות העסקית והבנקאות להשקעות⁴⁷. הפריסה הרחבה של שלוחות הבנקים בחו"ל נועדה למצות את הפוטנציאל העסקי של מערכת הבנקאות בישראל דרך אספקת שירותים פיננסיים (בתחומי הבנקאות הסיטונאית והבנקאות הפרטית), הן לגורמים בין-לאומיים הפעילים בישראל והן לקהילה היהודית, שבהן ממוקמות השלוחות והנציגויות. סך נכסי שלוחות חו"ל, המהווים כ-17% מסך נכסי חמש הקבוצות הבנקאיות, עמדו בדצמבר 2006 על כ-37 מיליארדי דולרים, לעומת כ-34 מיליארדים בשנה הקודמת (גידול של כ-9%), אולם בשל ייסוף הדולר ירד סך הנכסים של שלוחות חו"ל במונחי שקלים (לוח א'–11). במהלך שנת 2006 גדל סך האשראי בשלוחות חו"ל, המשך למגמת הגידול באשראי הניתן על ידי שלוחות חו"ל (לוח א'–11). הרקע לרכישות בנקים בחו"ל ולפתיחת נציגויות וסניפים של חברות בנות במהלך השנים האחרונות הוא כאמור, רצונה של המערכת הבנקאית בישראל להרחיב את פעילותה הבין-לאומית ולהפחית את חשיפתה למשק המקומי.

⁴⁶ "בנק לאומי רומניה" הוא תאגיד בנקאי ברומניה, המפעיל כ-33 סניפים ומשרדים ועוסק בפעילות פיננסית מגוונת הכוללת: קבלת פיקדונות, מתן אשראי, סחר בין-לאומי ופעילות במט"ח.

⁴⁷ השקעת בנק הפועלים בבנק פוזיטיף הסתכמה בדצמבר 2006 בכ-434 מיליון ש"ח.

לוח א'–11

חלקן של שלוחות חו"ל בסך האשראי והנכסים בחמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות

בישראל, 1999 עד 2006

(מיליארדי ש"ח)

האשראי			הנכסים			
שיעור האשראי מהשלוחות בחו"ל בכלל האשראי (אחוזים)	מזה: שלוחות חו"ל ¹	סך האשראי ² בחמש הקבוצות הבנקאיות	שיעור הנכסים השלוחות בחו"ל בכלל הנכסים (אחוזים)	מזה: שלוחות חו"ל ¹	סך הנכסים בחמש הקבוצות הבנקאיות	
9.5	38.6	407.3	13.9	88.9	637.6	1999
9.0	42.0	464.9	14.3	100.0	699.6	2000
8.4	45.5	543.4	14.7	117.1	795.6	2001
9.4	51.1	541.8	17.9	139.4	778.6	2002
9.7	52.0	535.2	17.2	135.6	789.1	2003
10.7	57.1	536.2	18.2	148.1	812.1	2004
10.2	58.7	573.3	18.0	157.7	877.5	2005
10.7	62.2	582.7	17.3	157.5	912.0	2006

(1) שלוחות בארה"ב, מערב אירופה, דרום אמריקה ואיי קיימן.

(2) אשראי מאוני.

המקור: דיווחי הבנקים לפיקוח על הבנקים.

ב. הפעילות בכרטיסי אשראי

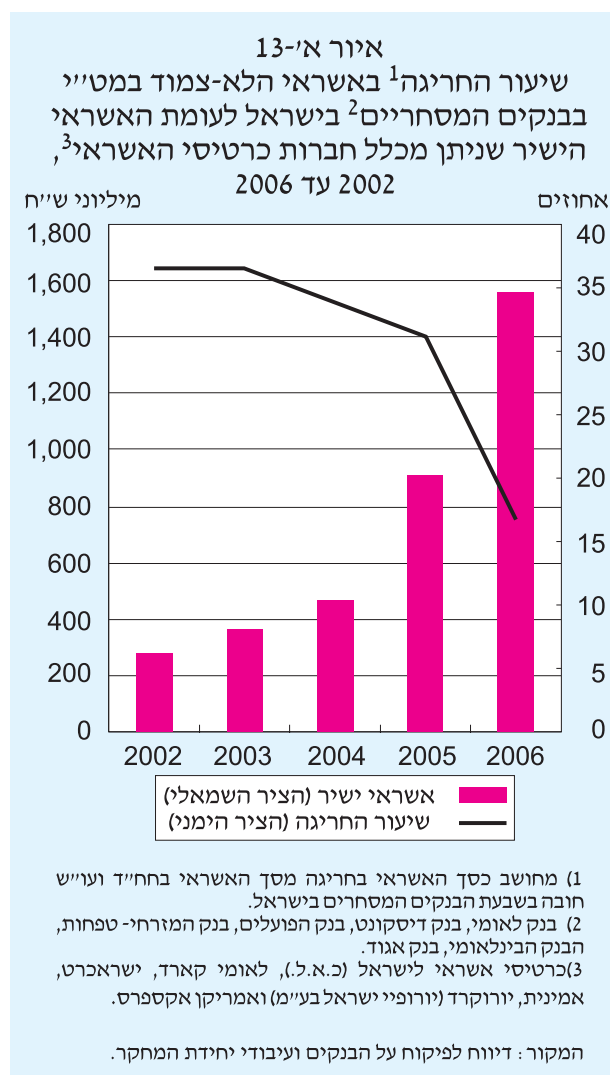
הפחתת השימוש בכסף מזומן כאמצעי תשלום בארץ ובעולם בעשור האחרון התבטאה בהגברת השימוש בכרטיסי אשראי⁴⁸. השנה התרחבו השימוש בכרטיסי אשראי ומתן שירותים נוספים על ידי חברות כרטיסי האשראי, גם על רקע גידול הפעילות הכלכלית במשק. התפתחות זו הביאה גם לשיפור ניכר בתוצאות העסקיות של החברות הפועלות בתחום.

כיום פועלות בישראל שלוש חברות כרטיסי אשראי, שהן בשליטה של התאגידים הבנקאיים הגדולים: (1) "תשלובת ישראל כרטיס" – נמצאת בבעלות מלאה של "בנק הפועלים" ומהווה קורת גג ניהולית ותפעולית לשלוש חברות כרטיסי האשראי שבשליטת בנק זה: "ישראל כרטיס בע"מ", "יורופיי ישראל בע"מ" (יורוקרד) ו"פועלים אקספרס בע"מ" (2) "לאומי קארד" – בבעלות מלאה של "בנק לאומי" (3) "כרטיסי אשראי לישראל" (כ.א.ל.). – נמצאת בבעלות "בנק דיסקונט" ו"הבנק הבינלאומי הראשון"⁴⁹

⁴⁸ עד לתקופה האחרונה מרבית הכרטיסים המונפקים בישראל היו מהסוג של תשלום נדחה (deferred debit), אולם כיום ישנם שני סוגי כרטיסי אשראי נוספים: (1) revolving credit "כרטיס" אשראי מתגלגל", שבו הלקוח בוחר בסכום החודשי שהוא רוצה להיות מחויב, ויתרת חובו נדחית לחודש הבא וצוברת ריבית; (2) Pre-Paid "כרטיס נטען" – כרטיס הנטען מראש בסכום כסף, ובאמצעותו ניתן לבצע פעילות בכרטיס.

⁴⁹ בדצמבר 2006 השלים "הבנק הבינלאומי" רכישה נוספת בזכויות ההצבעה ובהון בחברת "כרטיסי אשראי לישראל", ולאחר הרכישה הוא מחזיק ב-20% מזכויות ההצבעה ו-27% מההון.

ומחזיקה כיום ב-51% ממניות "דיינרס קלאב"⁵⁰. חברות כרטיסי האשראי פועלות הן כמנפיקות והן כסולקות של מספר מותגים (בעיקר של "ויזה", ו"מסטארקארד"). מספר כרטיסי האשראי הפעילים⁵¹ ומספר העסקאות (בישראל ובחו"ל) גדל השנה לעומת שנת 2005. העסקאות באמצעות כרטיסי אשראי הסתכמו בכ-131.5 מיליארדי ש"ח (שמתוכם 125.8 מיליארדים התבצעו בישראל), גידול של 9.9% ביחס לשנה הקודמת. הסכום הממוצע לעסקה בכרטיס אשראי נותר השנה ללא שינוי מהותי (לוח א'-12).

הכרטיסים הפעילים המונפקים על ידי חברות כרטיסי האשראי משווקים ללקוחות הבנקים שאינם שייכים לקבוצות הבנקאיות השולטות בהן. כרטיסים אלו, המקושרים, על פי רוב, למועדון לקוחות או לגופים צרכניים ואחרים, ומזכים את בעליהם בהטבות שונות הקשורות לאותו מועדון לקוחות, היוו בדצמבר 2006 כ-19.6% מסך כל הכרטיסים הפעילים, לעומת 12.4% אשתקד. נוסף על כך הרחיבו חברות כרטיסי האשראי את מיגוון השירותים שהן מספקות גם באמצעות הנפקת כרטיסי אשראי מסוג "אשראי מתגלגל"⁵² (R.C.C-Revolving Credit Card) – כרטיס המאפשר ללקוח גמישות, דרך קביעת גובה הסכומים והמועדים שבהם הוא יחויב במהלך החודש בהתאם לצרכיו וליכולתו בכל עת. כך, הגוף המנפיק הוא החשוף לסיכון האשראי הגלום בשימוש בכרטיס אשראי⁵³. גובה המסגרת המאושרת נקבע על סמך שימוש במערכות דירוג אשראי (credit-scoring). התרחבות השימוש בסוג כרטיסי אשראי אלו

⁵⁰ בדצמבר 2006 השלימה החברה מכירה של 49% ממניות "דיינרס" לקבוצת "דור-אלון – הריבוע – הכחול", ובעקבות המכירה מחזיקה החברה ב-51% ממניות דיינרס.

⁵¹ כולל: כרטיסים לביצוע עסקאות בלבד, שעל פי רוב, מקושרים למועדון לקוחות כלשהו, וכרטיסים המיועדים לביצוע עסקאות ומשיכת מזומנים.

⁵² כרטיס האשראי המתגלגל מספק ללקוח מסגרת אשראי נפרדת ובלתי תלויה בחשבון הבנק שלו, דבר המאפשר לו לנהל חשבון הוצאות חלופי לחשבון העו"ש שלו בבנק. "לאומי קארד" הציע את כרטיס ה"מולטי"; "כ.א.ל." – את ה"אקטיב"; ו"תשלובת ישראלכרט" – את ה-"more".

⁵³ האשראי ללקוח ניתן מטעם חברות כרטיסי האשראי ואינו קשור לזה של הבנק.

לוח א'-12
הפעילות בברטיסי אשדא, עד 2003

שיעור השינוי לעונות 2005	שיעור השינוי לעונות 2004	שיעור השינוי לעונות 2005	2006	2005	2004	2003	
(אחוזים)			(מיליונים)				
15.2	10.3	4.8	4.2	3.8	3.6		מספר הכרטיסים הפעילים בסוף השנה
81.5	33.9	0.95	0.52	0.39	0.34		מזה: כרטיסים באחריות בלעדית של חברות כרטיסי האשדא
			(מיליונים)				
10.4	9.0	541.2	490.4	449.9	411.8		מספר העסקאות
10.3	9.0	532.0	482.5	442.5	404.5		מזה: בישראל
			(מיליארדי ש"ח)				
11.3	9.9	131.5	118.1	107.5	97.4		סכום העסקאות
11.2	10.4	125.8	113.1	102.4	92.7		מזה: בישראל
			מדרג פעילות				
0.88	0.83	242.9	240.8	238.8	236.5		הסכום הממוצע לעסקה באמצעות כרטיס אשדא (שקלים)
-3.34	-0.33	2,264	2,342	2,350	2,260		ההוצאה החדשית הממוצעת בכרטיס אשדא (שקלים)
-4.18	-1.15	111.8	116.7	118.1	114.7		ממוצע העסקאות לכרטיס (לשנה)

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים.

**לוח א'-13
נתונים עיקריים מהדוחות הכספיים של חברות כרטיסי האשראי, 2005 ו-2006**

השנתי		2006				2005			
2006-ב	לעומת	חברת		חברת		חברת		חברת	
2005	סה"כ	לאומי	ישראכרט	Cal	סה"כ	לאומי	ישראכרט	Cal	Cal
(אחוזים)	סה"כ	קארד	בע"מ	(מיליוני ש"ח)	סה"כ	קארד	בע"מ	Cal	
12.4	2,262	545	1,007	710	2,012	480	905	627	התכנסות עסקאות בכרטיס אשראי מזה: הכנסות מבתי עסק ³ הכנסות בנין מחזיקי כרטיס אשראי הכנסות אחרות מזה: רווח מפעילויות מיומן לפני הפרשה לחומ"ס
11.6	1,442	241	833	368	1,292	214	753	325	
13.9	820	304	174	342	720	266	152	302	
46.7	201	40	69	92	137	8	53	76	
44.7	178	36	53	89	123	8	40	75	אחרות סך ההכנסות
64.3	23	4	16	3	14	-	13	1	
14.6	2,463	585	1,076	802	2,149	488	958	703	
13.1	853	251	326	276	754	228	279	247	
24.8	393	128	142	123	315	104	106	105	תפעול
7.5	587	63	386	138	546	57	364	125	מכירה ושיווק
17.1	151	29	47	75	129	24	51	54	תשלומים לבנקים ¹
13.8	1,984	471	901	612	1,744	413	800	531	הוצאות אחרות ²
18.3	479	114	175	190	405	75	158	172	סך ההוצאות
8.6	152	36	55	61	140	24	54	62	הרווח מפעולות רגילות
23.4	327	78	120	129	265	51	104	110	ההפרשה למסים
-133.3	1	4	0	(3)	-3	1	(2)	(2)	הרווח מפעולות רגילות לאחר מס
25.2	328	82	120	126	262	52	102	108	תלך החברה ובעלי המניות החיצוניים ברווחים
23.8	1,125	86	704	335	909	4	584	321	(בהפסדים) מפעולות רגילות לאחר מס
13.0	20,732	5,068	9,516	6,148	18,346	4,048	8,676	5,622	הרווח הנקי
	36.1	2,050.0	20.5	39.3					הרוץ העצמי
	1.8	2.0	1.4	2.2					סך המאון
									התשואה להון ⁴ (ROE)
									התשואה לונסים (ROA)

התשובה להון⁴ (ROE) ותשובה לנכסים (ROA) של כרטיסי האשראי לקוחות הבנק.
 (1) תשלום בעבור הפצה והנפקה של כרטיסי האשראי לקוחות הבנק.
 (2) כולל הפרשה לחומ"ס ודמי ניהול.
 (3) ההכנסות בניכוי עמלה צולבת.
 (4) התשובה להון חושבה כסך הרווח הנקי של סוף השנה ביחס להון העצמי בתחילת השנה.
 המקור: דוחות כספיים לצבור.

נובעת בעיקרה מהאסטרטגיה של חברות כרטיסי האשראי להגדיל את נתח השוק שלהן בהנפקה אל מעבר לפוטנציאל הלקוחות הנובע מבנק האם. הגידול הניכר נבע גם מהחלת הוראה 325, האוסרת על חריגה ממסגרות האשראי המאושרות בחשבונות עובר ושב וח"ד. לקוחות שהוגבלו במשיכת אשראי בחשבונם עד לגובה מסגרת החשבון מצאו באפיק זה חלופה לחריגה ממסגרת החשבון ("אוברדראפט") כמקור לאשראי (איור א'–13; תיבה א'–1).

שתי התפתחויות אלה – העלייה בהנפקת כרטיסי אשראי באחריות החברה והשימוש הגובר בכרטיסי אשראי מסוג "אשראי מתגלגל" – היו גורם מרכזי לעלייה של כ-61.1% ביתרת האשראי שבאחריות החברות לכרטיסי אשראי, הניתן ברובו למגזר הקמעוני.

העלייה במספר הכרטיסים והתרחבות הפעילות המשקית הן הגורמים העיקריים לשיפור בסך ההכנסות⁵⁴ של חברות כרטיסי האשראי, שעמדו בדצמבר 2006 על כ-2,463 מיליוני ש"ח – גידול של 14.6% ביחס לשנה קודמת שיעור חלקן של ההכנסות מבתי העסק עמד על כ-60%. סך ההוצאות, של חברות אלו גדלו ב-13.8%, ולפיכך הרווח הנקי שלהן הסתכם בכ-328 מיליוני ש"ח – עלייה של 25.2% ביחס לשנת 2005 – והתשוואה להון (ROE) עמדה בממוצע על כ-36.1% (לוח א'–13). בד בבד עם העלייה ביתרת האשראי שחברות לכרטיסי אשראי נותנות למגזר הקמעוני, עלה השנה גם סיכון האשראי שלהן, והדבר מתבטא בגידולו של שיעור הפרשה לחובות מסופקים בסך האשראי (מ-3.2% בסוף 2005 ל-3.8% בסוף 2006). עיקר גידולו של הסיכון נבע מכשל בגביית חובות מלקוחות המחזיקים כרטיס אשראי מסוג "אשראי מתגלגל".

⁵⁴ נובעים בעיקר מגידול בפעילות ההנפקה והסליקה.